

**Obchodní akademie, Střední odborná škola knihovnická
a Vyšší odborná škola knihovnických, informačních a sociálních služeb,
Brno, Kotlářská 9**

Vzdělávací program Sociální práce

Institut střídavé výchovy v České republice

Autor práce: Dana Vitásková

Vedoucí práce: PhDr. Andrea Lásková

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem absolventskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

Souhlasím s půjčováním své absolventské práce pro studijní účely OA, SOŠK a VOŠKISS Kotlářská 9, Brno.

V Brně 25. 4. 2012

Poděkování

Děkuji PhDr. Andree Láskové za odborné vedení mé práce a její nesmírnou trpělivost. Dále bych chtěla poděkovat zástupci sdružení za zprostředkování kontaktů a všem konverzačním partnerům za jejich spolupráci a poskytnutí informací pro můj výzkum.

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 RODINA.....	10
1.1 Definice rodiny.....	10
1.2 Funkce rodiny.....	11
1.3 Význam rodiny pro vývoj a socializaci dítěte.....	12
1.3.1 Sociální identita	12
2 ROZVOD.....	14
2.1 Právní úprava rozvodu	14
2.2 Typy rozvodů	14
3 DÍTĚ A ROZVOD.....	17
3.1 Svěření dítěte do výchovy po rozvodu.....	17
3.1.1 Výhradní výchova.....	18
3.1.2 Společná výchova	20
3.1.3 Střídavá výchova.....	21
4 INSTITUT STŘÍDAVÉ VÝCHOVY.....	22
4.1 Předpoklady pro svěření dítěte do střídavé výchovy	22
4.2 Přínos střídavé výchovy	23
4.2.1 Syndrom zavrženého rodiče.....	25
4.3 Negativa střídavé výchovy	26
4.4 Faktory ovlivňující fungování střídavé výchovy	27
4.5 Mediace	28
5 STŘÍDAVÁ VÝCHOVA U NÁS A VE SVĚTĚ.....	29
5.1 Švédsko	29

5.2	Belgie	30
5.3	Spojené státy americké.....	30
5.4	Německo	30
5.4.1	Cochemský model.....	31
6	STŘÍDAVÁ VÝCHOVA A SPOLEČNOST	33
6.1	Pohled Jeronýma Klimeše na střídavou výchovu	33
6.2	Pohled Ilony Špaňhelové na střídavou výchovu	34
7	METODOLOGIE	36
7.1	Cíl práce a výzkumná otázka	36
7.2	Volba metodologie	37
7.3	Konceptualizace	38
7.3.1	Popis konceptuální struktury a její grafické znázornění.....	39
7.4	Metoda sběru dat.....	42
7.5	Popis cílové populace.....	42
7.6	Popis výzkumného vzorku	43
7.7	Výběr výzkumného vzorku	43
7.8	Etika výzkumu	44
7.9	Místní a časový rámec výzkumu.....	45
7.10	Charakteristika konverzačních partnerů	45
8	ANALÝZA A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	47
8.1	Střídavá výchova.....	47
8.2	Podmínky rozvodu	51
8.3	Osobnost rodiče.....	53
8.4	Děti.....	55
8.5	Společnost	57

ZÁVĚR	60
KRITICKÁ REFLEXE.....	63
RESUMÉ	64
RESUMÉ	65
SEZNAM LITERATURY	66
Knižní zdroje.....	66
Internetové zdroje	67
Časopisy.....	68
Zákon	69
SEZNAM PŘÍLOH.....	70
SCHÉMA POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU	71

ÚVOD

„Nové názory jsou vždy podezírány a obyčejně odmítány už jen proto, že ještě nejsou běžně známé.“

John Locke

Institut střídavé výchovy je nová a odborníky neustále diskutovaná možnost porozvodové výchovy. Po staletí přijímaném názoru, že dítě má být po rozvodu svěřeno do výchovy jednomu z rodičů, přichází nový pohled. Nová možnost, jak zajistit dítěti, aby ve svém životě cítilo přítomnost obou rodičů.

Přestože se střídavá výchova jeví jako ideální řešení, její aplikace je v naší zemi velice malá. Matky si ve svěření dítěte do své péče drží výhradní pozici a otcové stále častěji bojují za svá otcovská práva. Střídavá výchova v tomto světě začala sloužit spíše jako prostředek k boji než jako vhodná porozvodová výchova dětí. Feministky bojují za výhradní výchovu matky, otcové bojují za střídavou výchovu a většinová společnost se ke střídavé výchově staví jako k něčemu neznámému, nevyzkoušenému a přinášejícímu spoustu komplikací. Existují ovšem také lidé, kteří střídavou výchovu preferují vždy a za všech okolností. Ani jeden z těchto přístupů není správný. Klimeš (2009) uvádí, že střídavá výchova by měla vždy vycházet ze vzájemné dohody mezi oběma rodiči. Závodská (2002) dodává, že pro svěření dítěte do střídavé výchovy je nutné splňovat určité předpoklady. Střídavá výchova by měla být vždy individuálním řešením. Svěření dítěte do střídavé výchovy by měla doprovázet osobnostní zralost rodičů pro takové řešení, jejich schopnost oddělit rodičovskou roli od partnerské a v neposlední řadě přání a zájem dítěte.

Důvodů, proč jsem si zvolila téma mé absolventské práce *Institut střídavé výchovy v České republice*, je mnoho. Aktuálnost a jistá tajemnost tématu způsobená omezenými zdroji informací, stoupající počet dětí v porozvodové výchově, kritické postoje řady

odborníků a společnosti, vlastní zkušenost s výhradní porozvodovou výchovou matky a tedy s nepřítomností otce v dětství. Rozvod rodičů jsem zažila v šesti letech, tedy v roce 1992. O rozvodu jsem se dozvěděla po rozhodnutí soudu, nikdo se mě tenkrát neptal, jestli chci být u maminky nebo u tatínka. A i kdyby se mě někdo zeptal, určitě bych se nedokázala rozhodnout. Oba rodiče jsem milovala a chtěla jsem je mít u sebe. K tatínkovi jsem dle rozhodnutí soudu jezdila jednou za čtrnáct dní na víkend, jinak jsme se téměř nevidali. Kdyby tenkrát existovala možnost střídavé výchovy a já se mohla rozhodnout, určitě bych raději „ztratila“ na týden maminku a na další týden tatínka, než abych přišla o jednoho z nich úplně. Protože návštěva jednou za čtrnáct dní nevytváří pocit, že máte oba rodiče.

Z tohoto důvodu bych ráda svoji práci věnovala především rozvedeným rodičům, aby si uvědomili, jak důležitou roli představuje jejich přítomnost v životě dítěte, jak je pro dítě důležité mít oba rodiče. Byla bych ráda, kdyby moje práce vedla přinejmenším k zamýšlení se nad možností střídavé výchovy. Dále bych ji ráda věnovala odborníkům, kteří přicházejí do kontaktu s rozvádějícími se rodiči a jsou v postavení, kdy mají chránit zájem dítěte. Byla bych ráda, kdyby jim pomohla lépe rozeznávat motivace rodičů pro zvolení střídavé výchovy, zda jde opravdu o zájem dítěte nebo jen snahu dostat alespoň „kousek“ dítěte za každou cenu.

Poznávacím cílem mé práce je *Charakterizovat institut střídavé výchovy v České republice*. Výzkumná otázka, na kterou se budu snažit získat odpověď realizací kvalitativního výzkumu, zní: *Jak vnímají institut střídavé výchovy rodiče a co ovlivnilo jejich rozhodnutí k této volbě?*

Práce se skládá z teoretické a praktické části. Teoretická část slouží jako podklad pro praktickou část. Obsahuje vymezení pojmů jako je rodina nebo rozvod. Dále se věnuji možné porozvodové péči o dítě a především blíže střídavé výchově. V kapitole střídavá výchova vysvětluji tento pojem a uvádím předpoklady, které je nutné naplnit pro svěřeni dítěte do střídavé výchovy. Dále jsou popsány situace, za kterých bude možné fungování střídavé výchovy, její přínos, ale také negativní stránky, které jsou

zdůrazňovány kritiky této výchovy, pohledy vybraných odborníků na dané téma, jejich srovnání a reflexe. Praktickou část tvoří dvě hlavní kapitoly, kterými jsou metodologie a analýza dat. Metodologie obsahuje vymezení cíle práce a výzkumné otázky. Dále odůvodnění vybrané metodologie, tedy kvalitativního výzkumu, dílčí otázky a konceptualizaci, informace o zkoumaném vzorku a sběru dat. Následuje popis vlastního zkoumání. V analytické části se zabývám zpracováním a interpretací získaných dat.

TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Kapitola s názvem Rodina vymezuje přesnou definici rodiny a její funkce. Dále pojednává o významu rodiny pro vývoj a socializaci dítěte.

„Rodina existuje odedávna a především proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti. Kromě toho, že je rodina biologicky významná pro udržení lidstva, je také základní jednotkou každé lidské společnosti. Reprodukují člověka nejen jako živočicha, zprostředkují mu vrůstání do jeho kultury a společnosti. Rodina krom toho propojuje generace, vytváří mezi nimi kontinuitu a pouta solidarity“ (Matoušek, 1997: 8).

1.1 Definice rodiny

Rodina tvoří základ každé společnosti a je součástí mnoha oblastí zkoumání. Z tohoto důvodu se jí věnuje řada odborníků, kteří nám přinášejí množství definic. Podle Slovníku sociální práce je rodina „v užším, tradičnějším pojetí skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce). V širším pojetí, jež se začíná rozšiřovat v USA a v některých státech EU, se za rodinu začíná považovat i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti. V některé fázi svého vývoje obvykle rodina sdílí společnou domácnost“ (Matoušek, 2003: 187).

1.2 Funkce rodiny

Tak jak dochází ke změně podoby rodiny, dochází i ke změnám jejích funkcí. Funkce rodiny se vyvíjí v závislosti se společenskými a kulturními změnami. Rodina má několik hlavních funkcí, z nichž některé jsou téměř zcela nezastupitelné.

Radomír Havlík a Jaroslav Koťa (2002) popisují sociální funkce, které současná rodina plní:

Biologická a reprodukční funkce

Obsahem této funkce není jen uspokojování sexuálního pudu, jde především o zachování, reprodukci člověka jako druhu.

Emocionální funkce a tvorba domova

Emocionální funkce dnes patří k nejzásadnějším a nezastupitelným funkcím rodiny. Smyslem je emočně zabezpečovat rodinu, naplňovat potřebu zázemí a důvěrnosti.

Ekonomická funkce

Ekonomická funkce zajišťuje potřeby neproduktivních členů rodiny. Význam ekonomické funkce s postupem moderní doby klesá. Rodina stále častěji předává tuto funkci státu.

Socializační a výchovná funkce

V současné době je socializační a výchovná funkce považována za nejvýznamnější. Rodina je ve výchově a socializaci ceněna jako nezastupitelná, protože je pro dítě prvním kolektivem, prvním článkem socializace, prvním místem výcviku životních rolí.

1.3 Význam rodiny pro vývoj a socializaci dítěte

„Rodina je prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Předurčuje jeho osobní vývoj, jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům, poskytuje mu určitý typ podpory. Tímto způsobem osobitě zabarvuje to nejpodstatnější, co dítěti předává – sociální dovednosti, bez kterých se ono v dospělosti neobejde. V tomto smyslu mluvíme o socializační funkci rodiny“ (Matoušek, 1997: 8). Socializace je dle Heluse (2004) proces, kdy se působením sociálních vlivů a schopností jedince na tyto vlivy reagovat utváří a vyvíjí jeho osobnost. Lze rozlišovat socializaci primární, která probíhá v rodině nebo v jiném prostředí, které ji nahrazuje a socializaci sekundární, která probíhá v institucích a prostředích, se kterými dítě přichází do kontaktu (Matoušek, 2003).

Socializace, jak jsem již zmiňovala, je jednou z nejdůležitějších funkcí rodiny. Dítě se rodí naprosto nevybaveno pro samostatný život. Je zcela odkázáno na péči svého okolí, které na něj působí, což již od malička ovlivňuje utváření a vývoj jeho osobnosti. Osobnost člověka se vyvíjí celý život, socializace je velice důležitá především v dětství, kdy má klíčový význam pro další vývoj osobnosti.

1.3.1 Sociální identita

Celý život si člověk vytváří svou společenskou roli také podle sexuální identity. Chlapci mužskou, dívky ženskou. Aby dítě mohlo tuto roli plně přijmout, musí mít vhodný vzor. Dívky se identifikují s matkou, čímž dospívají k pocitu, že jsou správnou ženou a chlapci se identifikují s otcem. Tradiční výrazný protiklad a komplementarita mužské a ženské role jsou součástí historického a genetického vývoje společnosti a usnadňují dětem orientaci ve světě i v sobě (Bakalář, 2006). Děti „v matce přijímají model onoho ženského světa a v otci model světa mužského. Nemají-li jednoho nebo druhého, něco jim schází, o něco jsou ochuzeny – a náhrada nebývá zrovna snadná. I když vidí muže

a ženy v okolí, i když se s nimi třeba často stýkají, i když s nimi třeba žijí v jedné domácnosti, to rozhodující tady je, zdali je mohou přijmout „za své“ (Matějček, 2000: 20).

Základ rodiny již po staletí tvoří otec, matka a děti. Přestože se společnost neustále vyvíjí, přichází nové myšlenky a nové přístupy, základ rodiny a její důležitost zůstává. Při každém rozpadu rodiny je nutné zabezpečit co nejmenší dopad na děti. Toho lze docílit snahou vytvořit takovou porozvodovou péči o dítě, která se alespoň z části blíží základnímu pojetí rodiny, tedy zajistit dítěti přítomnost obou rodičů. Oba rodiče mají svoji důležitost jak při zajišťování základních funkcí rodiny, tak při socializaci a výchově dítěte.

2 ROZVOD

„Nejčastější příčinou rozvodů je manželství“ (Plaňava, 1994: 9).

I přesto, že dnes lidé vstupují do manželství dobrovolně a slibují si věrnost a lásku do konce života, i přesto, že těchto lidí stále ubývá, počet rozvodů stoupá.

Rozvod znamená pro všechny zúčastněné velice nepříjemnou a traumatizující zkušenost. Dopady rozvodu jsou obrovské a zasahují nejen manžele, ale především i jejich děti. A právě rozvody manželství, kde jsou děti, přinášejí největší rizika. Dítě může rozvodem rodičů ztratit pocity bezpečí a jistoty.

2.1 Právní úprava rozvodu

Rozvodové řízení v České republice upravuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, a to ustanoveními § 24 až § 29, která se zabývají jak rozvodem manželství, důvody rozvodu, tak i řešením vztahů rozvedených rodičů k dětem, jejich právy a povinnostmi. Zákon o rodině praví, že: „Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství“ (§ 24 odst. 1 zákona o rodině, v platném znění).

2.2 Typy rozvodů

Zákon nepřímo rozlišuje dva typy rozvodů, nesporný a sporný.

Nesporný rozvod

V případě, že se manželé na rozvodu a na všech souvisejících otázkách shodnou, jedná se rozvod nesporný, někdy také označován jako smluvený.

Sporný rozvod

V opačném případě, kdy se druhý manžel k návrhu rozvodu nepřipojí nebo nesouhlasí s řešením souvisejících záležitostí, jedná se o rozvod sporný.

Existuje i další typologie rozvodů dle Matouška a Uhlíkové (2005), která vychází z různých důvodů rozpadu manželství:

Opuštění partnera, aniž by byla navázána silnější vazba

Jedná se o rozvod manželů, kteří se znali krátce a sňatek uzavřeli pod tlakem různého původu. Tento druh rozvodu většinou nevyvolává intenzivní emoční reakce.

Vyústění prvních krizí

Jedná se o první krize spojené s nároky rodinného života a péče o dítě. Manželé bývají často zaskočeni požadavky, které soužití přináší. Tito rozvádějící se manželé mívají děti školního věku. Vyústění prvních krizí tvoří podstatnou část rozvodů v první vlně, tedy v období 2 – 14 let po svatbě.

Odmítnutí partnera, protože se u něj projeví předtím málo zřetelné rysy

Důvodem k odmítnutí partnera může být projevení trvalé poruchy osobnosti, ale také chování, které je pro druhého manžela nepřijatelné. Může jít o autoritativní vystupování, nedostatek zájmu o děti, či neochotu spolupracovat. Proces odpoutávání bývá v těchto případech dlouhý. Rozvádějící se manželé vychovávají děti různého věku, rozvod nejhůře snášejí děti v období dospívání.

Vyčerpání vztahu

Jedná se o typ rozvodu promítající se do druhé rozvodové vlny. Manželé jsou spolu více jak dvacet let a jejich děti jsou již dospělé nebo odešly z domova. Tento fakt

způsobí, že se vytratí zájem o udržení vhodného prostředí pro výchovu dětí, který dříve tlumil různé nesoulady. Tyto rozvodové situace mají největší dopad na samotné partnery, jejichž možnost znovu založit rodinu jsou omezené.

3 DÍTĚ A ROZVOD

„Děti potřebují matky a otce; děti, které v důsledku rozvodu ztratí svého rodiče, zasluhují našeho soucitu ...stejně jako jejich rodiče“ (Warshak, 1992: 128).

Domov, do kterého patří matka i otec, představuje pro dítě zdroj stability, jistoty a bezpečí. Dítě si od narození oba rodiče spojuje s uspokojováním svých biologických i psychických potřeb. Uspokojování těchto potřeb může být v době rozpadu manželství vážně ohroženo. Dítě ztrácí pocit jistoty. Může zažívat pocity úzkosti a frustrace, a to obzvláště hluboké, jestliže rodič přestane plnit svoji rodičovskou roli, případně se v životě dítěte vyskytovat (Plaňava, 1994).

Aby rodič zůstal rodičem, právě to je po rozvodu pro dítě velice důležité. Je třeba, aby rodiče byli schopni oddělit roli manželskou od role rodičovské, která rozvodem nekončí. Oddělení rolí souvisí i s uvědomováním si, které záležitosti lze před dítětem řešit, a před kterými je třeba naopak dítě chránit. Dítě je často přítomno rodičovských konfliktů, které na něj mají velice negativní dopad. „Nezřídka se stává, že dochází k případům vyhrocených sporů o děti, které jsou takto nepřiměřeně stresovány, bez ohledu na svůj věk. Jestliže konflikt rodičů pokračuje i po rozvodu a trvá-li mezi nimi dále napětí, pak je nebezpečí nepřiměřené zátěže pro nervový systém dítěte a následky se promítají do dalšího vývoje osobnosti“ (MPSV, 2009: 11).

3.1 Svěření dítěte do výchovy po rozvodu

„Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě

svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu“ (§ 26 odst. 1 zákona o rodině, v platném znění). „Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte ...“ (§ 26 odst. 4 zákona o rodině, v platném znění).

Rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy po rozvodu často provází závažné rodičovské spory. Děti je pomálu a představují o to více ohromnou osobní i finanční investici. Přiřknutí dětí soudem jednomu z partnerů může vyvolat mocenské postavení, vzbuzovat pocity, že já jsem ten lepší a schopnější pro výchovu dětí. To předurčuje děti, aby se za určitých okolností staly zbraní i hodnotou, o kterou se vede válka na život a na smrt. Subjektivní cena dětí dále narůstá, čím méně je člověk schopen najít si za ně náhradu (Klimeš, 2009). Rodiče mají tendence v případě rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy reagovat genderově stereotypním způsobem. Matky argumentují svým jedinečným mateřským porozuměním dítěti, otcové argumentují svými otcovskými právy. Rozhodování dítěte a právo projevit svůj názor bývá oběma rodiči přehlíženo (Gjuričová, 2003).

3.1.1 Výhradní výchova

První typ porozvodové výchovy představuje výhradní výchova jednoho z rodičů. Soud svěřením dítěte do výhradní výchovy rozhoduje o tom, kdo bude mít dítě ve své výchově, kdo o něj bude pečovat a s kým bude dítě žít.

V případě výhradní výchovy je třeba upravit styk dítěte s rodičem, jemuž nebylo svěřeno do výchovy. „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte“ (čl. 9 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte). „... Soud při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku

s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti ...“ (§ 26 odst. 4 zákona o rodině, v platném znění). „Rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům“ (§ 34 odst. 1 zákona o rodině, v platném znění). Úmluva o právech dítěte i zákon o rodině zdůrazňují roli obou rodičů ve výchově, čímž potvrzují důležitost styku dítěte s oběma rodiči.

Rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do výhradní výchovy je v naší zemi nejběžnější, a to především výhradní výchova matky. „Svěřování dítěte do péče matky je společenský zvyk, který se vytvořil v historii relativně nedávno. Není to žádný biologický imperativ“ (Warshak, 1992: 24).

3.1.1.1 Vznik kultu mateřství dle Warshaka (1992)

Až do devatenáctého století byla moc nad dětmi výhradním právem otců, pouze oni byli považováni za přirozeného ochránce dětí. Práva matek prakticky neexistovala, a to z důvodu, že ony samy potřebovaly ochranu mužů. Změna přišla v průběhu devatenáctého století, kdy soudy začaly postupně omezovat téměř absolutní práva otců na svěřením dítěte. Společnost začala postupně nahlížet na malé děti tak, že mají specifické potřeby, které dovedou lépe uspokojit matky. Tento postoj se stal známým jako *presumpce útlého věku dětí*. *Presumpce útlého věku dětí* svěřovala děti do péče matek pouze dočasně. Po dovršení určitého věku se dítě vrátilo do péče otce. Tento přístup byl zcela unikátní v historii rozhodování o svěřování dětí do péče. Nový přístup uvedl myšlenku, že optimální porozvodové uspořádání nemusí být trvalé, ale že se může časem měnit se změnou potřeb dítěte. Tento trend se ve společnosti dlouhodobě neuchytil, byl pouze počátkem vzniku výhradní mateřské péče. Na počátku dvacátého století došlo k odklonu svěřování dětí otcům, své výhradní právo na péči o děti si upevnily ženy. *Presumpce útlého věku* byla časem nahrazena pojmem pro dítě to nejlepší. Trend svěřování dětí do výhradní péče matky platí dodnes.

R. A. Warshak nazývá zvyklost svěřování dětí matce kultem mateřství, které vychází z toho, že žena je od přírody lepším rodičem než muž a matka je pro dítě důležitější než otec. Ani jeden z těchto předpokladů ovšem věda nepotvrzuje. Východiskem při rozhodování o dalším životě dětí po rozvodu je tedy spoléhání na předsudky o mužích a ženách. Muži mohou dítě díky své povaze lépe ochránit a zaopatřovat, ženy jsou schopné dětem lépe vyjadřovat lásku a pečovat o ně. Skutečné potřeby dítěte jsou tak opomíjeny a soudy schvalují nevhodné a psychologicky škodlivé uspořádání života dítěte po rozvodu (Warshak, 1992).

Narůstající počet rozvodů přiměl společnost zamýšlet se nad úskalím výhradní péče, která přináší pro rodiče mající dítě ve své péči velkou zátěž, pro rodiče, kteří dítě v péči nemají, především odcizení od svých dětí a pro děti velký smutek z touhy po hlubším a opravdovějším vztahu s nepřítomným rodičem. Řešení, které se nabízí a získává stále větší pozornost je společná péče (Warshak, 1992).

3.1.2 Společná výchova

Společná péče u nás byla zavedena novelou zákona o rodině až v roce 1998. „Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídané výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby“ (§ 26 odst. 2 zákona o rodině, v platném znění). Při společné výchově mají rodiče právo rozhodovat v důležitých záležitostech, které se týkají jejich dětí. Rodiče i po rozvodu stále sdílejí společnou domácnost a společně se podílí na výchově a výživě dětí.

Tento typ porozvodové výchovy zajišťuje udržení blízkého vztahu dětí s oběma rodiči a zmírňuje zatížení rodičů, které nastává v případě svěření dítěte do výchovy jednomu z rodičů. Je zde ovšem nezbytná dobrá spolupráce ze strany rodičů a jejich zájem o děti společně pečovat.

3.1.3 Střídavá výchova

Tématem střídavé výchovy se budu více zabývat v následující kapitole.

4 INSTITUT STŘÍDAVÉ VÝCHOVY

„Máme-li zabránit velké míře utrpení v rozvedených rodinách, nepotřebujeme nic menšího než revoluci ve způsobu, jakým přemýšlíme o porozvodové péči o děti, a následně jaká rozhodnutí v této věci provádíme“ (Warshak, 1992: 13).

O revoluci v porozvodové péči o děti se může mluvit v naší zemi od 1. srpna 1998, kdy vstoupila v platnost novela zákona o rodině, která umožňuje svěřeni dětí do společné nebo střídavé péče rodičů. I před touto novelou bylo možné svěřit dítě do střídavé výchovy, tato možnost porozvodové péče však nebyla téměř vůbec využívána.

Střídavou výchovu lze vymezit jako takovou péči rodičů o dítě, kdy oba rodiče, kteří jsou výchovně způsobilí a o výchovu mají zájem, se střídají v péči o dítě v pravidelných časových intervalech. Otázku intervalů, po kterých by se měli rodiče ve výchově střídát, zákon neřeší (Motejl a kol., 2007).

Vzhledem k tomu, že zákon nestanovuje přesné intervaly střídání, zabývá se touto otázkou řada odborníků, kteří se shodují, že čím je dítě mladší, tím kratší by měly intervaly být. Podle Klimeše (2011) je stanovení intervalů u malého dítěte velice náročné. Problematické je zejména vysvětlit dítěti, že bude například týden u mámy a týden u táty, protože malé dítě si nedokáže představit jak dlouhý týden je.

4.1 Předpoklady pro svěřeni dítěte do střídavé výchovy

Závodská (2002) uvádí, že soud může svěřit dítě do střídavé výchovy za určitých předpokladů:

- Oba rodiče jsou způsobilí dítě vychovávat a mají o výchovu zájem.
- Střídavá výchova musí vycházet ze společné dohody rodičů, jejich vůle a úsilí.
- Rodiče musí být schopni překonat pocity zklamání, křivdy, ublížení a nenávisti, které rozvodová situace přináší. A být spolu schopni spolupracovat a komunikovat, být si vědomi nepostradatelnosti druhého partnera pro výchovu dítěte. Rodiče musí být schopni dát dítěti pocit domova.
- Rodiče musí být schopni plnit své finanční závazky, které by mohly ohrožovat rodinné vztahy.
- Rodiče musí splňovat základní předpoklady pro svěření dítěte do střídavé výchovy, tedy mít bydliště tak blízko sebe, aby bylo zachováno sociální okolí dítěte, aby dítě mohlo navštěvovat stejnou školku nebo školu, mohlo se stýkat s kamarády a věnovat se svým mimoškolním aktivitám.

Nezbytným předpokladem pro realizaci střídavé výchovy je vyřešení otázek týkajících se běžného života, zda bude mít dítě u každého rodiče své věci nebo se bude vždy kompletně stěhovat, kdo bude dítěti prát, nakupovat s ním nákladnější potřeby. Dále se rodiče musí dohodnout, kde bude mít dítě trvalé bydliště, na které se váže např. řada sociálních dávek. S financemi souvisí i dohoda, který z rodičů bude uplatňovat daňové zvýhodnění na vyživované dítě žijící s ním v domácnosti (Dudová, soc.cas.cz).

Předpoklady, které jsou důležité pro svěření dítěte do střídavé výchovy, představují výčet náročných požadavků na rodiče. Odměnou za naplnění těchto požadavků je společná fyzická péče o děti, která rodičům usnadňuje zvládat povinnosti týkající se výchovy dětí, udržení blízkého vztahu obou rodičů s dítětem a umožnění dětem, aby ve svých životech cítily přítomnost obou rodičů.

4.2 Přínos střídavé výchovy

Podle Neyranda (in Radimská, 2002: 10) lze výhody i nevýhody střídavé výchovy

shrnout jednou větou: „Výhody jsou řádu vztahového, nevýhody jsou řádu praktického“. Kajuk (2008) tuto myšlenku podporuje, kdy klady vidí především v citové oblasti a zdravém vývoji dětí, zápory se týkají časové a ekonomické náročnosti.

Jakákoli porozvodová péče by měla mít přínos vždy především pro děti nejen jejich rodiče. Špaňhelová (2005) popisuje klady, které může střídavá výchova přinést pro dítě:

Dítěti se nezabrdí a nezdeformuje emocionální vývoj

Dítě může díky přítomnosti obou rodičů stále čerpat a sdílet své emoce, tak jak bylo od narození zvyklé. Může se s nimi naučit zacházet podle modelu matky i otce.

Dětská důvěra

Dítě si v raném dětství vybudovalo důvěru k oběma rodičům, kterou díky jejich přítomnosti může dále rozvíjet. Do tohoto vzájemného vztahu stále patří i matka i otec.

Dítě stále zažívá ve své výchově roli a prvky výchovy mužské i ženské

Pro budoucí život dítěte je velice důležité znát vzorce chování matky i otce. Pokud dítě žije pouze s jedním z rodičů, přebírá obvykle pouze jeho vzorce. Důležité je především období dospívání dětí. Například dcera by měla vidět, jak se k ní chová matka, aby si mohla utvářet správný vzor pro svoji ženskou roli a měla by vnímat, jak se k ní chová otec, aby mohla zažívat mužský prvek ve výchově a mohla si tak utvářet obraz toho, jak si představuje svého budoucího partnera. Dítě přebírá model k převzetí své sexuální identity i role od obou pohlaví.

Dítě může komunikovat o všech záležitostech spolu s matkou i otcem

Dítě potřebuje komunikovat o záležitostech, které prožívá spolu s matkou i otcem. Od každého dostane jiný úhel pohledu a může si utvořit ucelenější obraz o dané věci. Je také naprosto přirozené, že o určitých věcech nedovede s dítětem mluvit matka a o určitých věcech otec.

Střídavá péče umožňuje přirozený průběh identifikace dítěte s mužským a ženským vzorem

Dítě potřebuje ke svému vývoji vidět vzor v chování, jednání v určitých situacích. Následně má možnost se s tímto vzorem identifikovat nebo si naopak říct, že takto se chovat nikdy nechce.

Při střídavé péči dítě samo později vstupuje do svého manželství více zkušené

Dítě má zkušenost s oběma rodiči, má z čeho vycházet.

Dítě má přirozený vztah a důvěru v autoritu

Při střídavé péči se u dětí vytváří přirozený vztah s oběma autoritami – mužskou i ženskou, které jsou pro dítě naprosto přirozené.

I přes značná pozitiva, která střídavá výchova přináší, soudy nadále preferují svěřování dětí do výhradní péče především matky. Institut střídavé výchovy je totiž opředen mnoha mýty a je velkou částí společnosti pokládán za nevhodný z hlediska zájmu dítěte (Radimská, 2002).

4.2.1 Syndrom zavrženého rodiče

Odborníci často hovoří v souvislosti se střídavou výchovou o syndromu zavrženého rodiče. Gardner (1992) definuje syndrom zavrženého rodiče jako poruchu dítěte způsobenou vštěpováním neoprávněného odporu a přehnané kritiky vůči rodiči. Syndrom zavrženého rodiče neznamena pouze popouzení, tedy systematické programování dítěte proti druhému rodiči, na jeho rozvoji se podílí také samo dítě, nezávisle na rodiči. Hlavním znakem syndromu zavrženého rodiče je přehánění drobných nedostatků a slabostí rodiče. Pokud rodič dítěti skutečně ubližuje, dítě má oprávněný nepřátelský postoj a nejedná se o poruchu.

Jednou z výhod střídavé výchovy je díky přítomnosti obou rodičů ve výchově snížení nebezpečí, že se u dítěte tato porucha projeví. Bohužel ale právě i společná a střídavá výchova měly za následek rozšíření tohoto syndromu. Tím, že se začal uplatňovat tento nový typ porozvodové výchovy, rodiče znejistěli a snažili se pomocí programování dětí při soudním sporu upevnit si svoji pozici. Nejčastěji se programování dopouští matky, které zavedením společné a střídavé výchovy ztratily svoji jistotu. Také samy děti mají tendenci podporovat matky mnohem více než otce, a tím k syndromu zavrženého rodiče přispívají.

4.3 Negativa střídavé výchovy

Tak jak existuje řada odborníků a organizací, které považují střídavou výchovu za nejlepší porozvodovou péči, existuje i řada odpůrců tohoto institutu, a to z řad odborníků i laické veřejnosti. Mají množství argumentů, jimiž se snaží dokázat špatný vliv střídavé výchovy na děti.

Kritici jsou přesvědčeni, že i kdyby střídavá výchova byla dobrou myšlenkou, nikdy nemůže fungovat. Od lidí, kteří spolu neumějí vyjít v manželství, nemůžeme očekávat, že budou spolupracovat a komunikovat při výchově dětí. Rodiče nejsou schopni spolupracovat, zvyšuje se jejich vzájemná nesnášenlivost a zvyšuje se také pravděpodobnost, že děti budou zapojeny do konfliktů rodičů. Stoupenci ovšem tvrdí, že dochází k opačné reakci. Střídavá péče snižuje stejným podílem rodičovských práv a odpovědnosti napětí a zvyšuje jejich schopnost spolupráce (Warshak, 1992).

Další významný argument kritiků spočívá v potřebě dětí mít domov. Do života dětí patří kromě přítomnosti obou rodičů i další jistoty, potřebuje domov. Řada kritiků označuje dítě ve střídavé péči za turistu s batůžkem. Dle Warshaka (1992) kritikové namítají, že děti jsou při střídavé výchově připraveny o stálé prostředí, jsou v neustálé nejistotě, kam vlastně patří a nejsou schopny si vytvořit bezpečný vztah alespoň k jednomu z rodičů.

Slova příznivců či kritiků střídavé výchovy by mohla podpořit studie, která ovšem v naší zemi chybí. Z mého úhlu pohledu má střídavá výchova pro dítě řadu pozitiv, která předčí její možné negativní dopady. Vždy je ovšem dobré mít na paměti, že střídavá péče je ryze individuální záležitostí, kterou je třeba dobře zvážit.

4.4 Faktory ovlivňující fungování střídavé výchovy

Warshak (1992) shrnuje řadu faktorů, na kterých závisí úspěch střídavé výchovy.

Střídavá výchova funguje nejlépe, když:

- Oba z rodičů jsou přesvědčeni, že ten druhý je pro děti důležitý.
- Oba z rodičů jsou přesvědčeni, že ten druhý je také dobrý rodič.
- Rodiče žijí blízko sebe.
- Děti samy takovou střídavou výchovu chtějí.
- Rodiče mají ke střídavé výchově příznivý postoj.
- Jeden rodič řádně dodržuje své finanční závazky vůči druhému.
- Rodiče vzájemně spolupracují.
- Rodiče jsou flexibilní.
- Rodiče mají slušnou úroveň komunikace.
- Rodiče nezatahují děti do svých konfliktů.

Střídavá výchova obvykle selhává, když:

- Jeden rodič se o děti nemůže přiměřeně starat.
- Jeden rodič je zjevně proti takovému uspořádání.
- Místa, kde rodiče žijí po rozvodu, jsou od sebe dosti vzdálená.
- Rodiče vůči sobě pociťují silné nepřátelství.
- Rodiče používají děti proti sobě jako pěšáky ve válce.

4.5 Mediace

Jeden z nejdůležitějších faktorů fungování střídavé výchovy je schopnost rodičů komunikovat a spolupracovat. Toho mohou docílit, pouze pokud s rozvodem vyřeší veškeré partnerské problémy, nebo jsou schopni oddělit rodičovskou roli od partnerské a děti tedy nebudou součástí jejich konfliktů. V mnoha případech mají rodiče spory, které nejsou schopni sami vyřešit. Jeden z nejčastějších důvodů takovýchto sporů jsou samy děti. A samy děti také spory nejvíce trpí.

Ve společnosti existují alternativní postupy, které podporují hladší průběh těchto sporů. Cílem těchto postupů má být obnovení komunikace, která je nutná pro výkon rodičovské role (Matoušek, Uhlíková, 2005). Smyslem rodinné rozvodové mediace je za spolupráce rodičů s mediátorem nalézt optimální porozvodové uspořádání. Mediátor pomáhá rodičům hledat jejich vlastní, pro všechny přijatelné řešení (Bakalář, 2006).

Úspěšná mediace posiluje sebeúctu rodičů, pomáhá jim obnovit důvěru ve schopnost vzájemné spolupráce při uspokojování potřeb svých dětí, a protože jde o jejich vlastní rozhodnutí, a ne rozhodnutí vnucené cizí autoritou, budou oba rodiče ochotnější dohodu dodržovat. V neposlední řadě má mediace příznivý vliv také na děti, které jsou díky ní vystaveny menšímu množství konfliktů mezi rodiči (Warshak, 1992).

5 STŘÍDAVÁ VÝCHOVA U NÁS A VE SVĚTĚ

Naše společnost i po více jak deseti letech platnosti novely zákona o rodině, která umožňuje svěřovat děti do střídavé výchovy, s tímto institutem příliš zkušeností nemá. Česká republika patří ke třem zemím v Evropě s nejvyšším podílem dětí ve výhradní péči jednoho rodiče. Přestože má střídavá výchova vzrůstající tendence, v současné době se uvádí, že pouze v necelých 8 % případů je dítě svěřeno do střídavé výchovy (justice.cz).

Ve světě se první právní předpisy o střídavé výchově začaly objevovat okolo 80. let minulého století. Střídavá výchova je dodnes ve světě preferována daleko více, a to především v severských zemích, Belgii a Spojených státech amerických (Humhal, 2011). V zahraničí se užívá spíše pojem společná výchova, který má v jednotlivých zemích jiný obsah i formu.

5.1 Švédsko

Ve Švédsku je již od roku 1983 společná péče přirozeným základem pro oba rodiče. Oba rodiče po rozvodu dostávají dítě do střídavé péče automaticky, pokud se nevyjádří, že by to chtěli jinak. Rodiče mohou svoji rodičovskou odpovědnost upravit dohodou, kterou předloží ke schválení komisi sociální péče. Pokud společná péče nefunguje a rodiče nejsou schopni vytvořit dohodu, obrátí se na soud, který dítě svěří většinou do výhradní péče. K této situaci ovšem dle statistických údajů příliš často nedochází, v roce 2007 bylo pouze 22 % dětí z celkového počtu v neúplných rodinách. Úspěšnost střídavé výchovy souvisí s nastavením celé společnosti, kdy se oba rodiče zapojují do výchovy svých dětí stejným dílem již od narození. To předurčuje schopnost rodičů

dohodnout se v rámci společné péče na nějakém uspořádání, které jim oběma vyhovuje (JedenDomov.cz).

5.2 Belgie

V Belgii stejně jako ve Švédsku existuje zákonná přednost střídané výchovy. Pokud tedy dojde k rozpadu vztahu, dítě také přechází automaticky do společné péče rodičů. Až pokud společná péče nefunguje, rodiče se mohou obrátit na soud. Soud opět v případě, kdy se rodiče nejsou schopni dohodnout, může dítě svěřit do výhradní péče (JedenDomov.cz).

5.3 Spojené státy americké

Opatrovnictví řeší každý stát unie zvlášť. Většina států přijala střídanou výchovu jako rovnocenné uspořádání koncem 80. a počátkem 90. let minulého století. Dlouholetými průkopníky společné výchovy jsou Kalifornie a Arizona, kde počet dětí svěřených do společné péče dosahuje až 20 % (Vodička, iustin.cz).

5.4 Německo

I v Německu přechází dítě po rozvodu rodičů automaticky do jejich společné péče. Pokud dojde ke sporům, rodiče jsou pomocí uplatňování Cochemského modelu silně motivováni k uzavření dohody o jakémkoliv uspořádání, které jim bude vyhovovat (Vodička, iustin.cz).

5.4.1 Cochemský model

Autorem Cochemského modelu je německý opatrovnický soudce Jürgen Rudolph, který jeho pomocí bojuje za společnou péči obou rodičů. Cochemský model vychází z myšlenky, že není možné, aby o rodičovské zodpovědnosti rozhodoval soud, je to povinností rodičů. Naplnění této povinnosti je možné docílit vzájemnou spoluprací soudců, advokátů, soudních znalců, pracovníků sociálně-právní ochrany dětí a pracovníků poraden. Z jednání, která vyústila v Cochemský model vyšla dohoda, že ve věcech dětí a v opatrovnických věcech bude soudní stání nařizováno v krátké době, a to nejpozději do 14 dnů. Rodičům k soudnímu jednání bude stačit pouze jeden věcně pojatý návrh. Orgán sociálně-právní ochrany dětí byl zproštěn závazku vypracovávat písemné zprávy, postačí pouze jejich účast při soudním stání.

Cíl, kterého chtěli odborníci dosáhnout, představoval obnovení schopnosti vzájemné komunikace rodičů kvůli dětem. Sami advokáti začali ve svých návrzích preferovat společnou výchovu, jelikož věděli, že jiná úprava poměrů je zastaralá a nemá u soudu žádnou šanci. Pokud se během ústního jednání nepodaří dojít k úpravě, je rodičům doporučeno navštívit poradnu. Toto doporučení přichází zároveň od soudce, sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí a také advokáta. Doporučení vyvíjí určitý nátlak, který nutí rodiče poradnu skutečně navštívit. Tímto krokem není porušena nutná dobrovolnost v poradenství a zároveň je zaručeno, že velké procento rodičů poradnu navštíví. Po souhlasu rodičů je sociální pracovník odvede přímo do poradny, kde si domluví termín setkání. S poradnami je dohodnuto, že termín musí být kratší 14 - ti dnů. Rodiče v poradnách za pomoci odborných pracovníků dojdou k výsledné dohodě, kterou následně předloží soudu. Ten dohodu, která nakonec vzešla ze strany rodičů, ve většině případů odsouhlasí. Tento model směřuje nejen k rozumné domluvě mezi rodiči, ale také ke snižování nákladů, rodiče si dohodu vytvořili sami, takže ji budou s největší pravděpodobností dodržovat a navíc pokud jsme rodičům vštěpili, že oni oba musí opět převzít zodpovědnost, neexistují žádné opravné právní prostředky. Rodiče díky fungování Cochemského modelu ztratili pocit strachu, že můžou získat

všechno nebo nic, jak tomu bylo dříve při opatrovnických soudech, a jejich zájmy začaly směřovat spíše k právu na styk (Rudolph, iustin.cz).

Pokud se pokusím shrnout princip Cochemského modelu, tak se jedná o alternativní řešení opatrovnických sporů, které je postaveno na spolupráci mnoha profesí s cílem dostat rodiče do diskuze, která povede ke vzájemné dohodě o společné péči.

6 STŘÍDAVÁ VÝCHOVA A SPOLEČNOST

Pokud se podíváme na názory společnosti na střídavou výchovu, zjistíme, že řada lidí, kteří se tímto tématem zabývají, jsou zaměřeni pouze na svůj postoj, který se snaží předávat dál. Jsou to organizace bijící se za práva otců, tedy ti, co jsou pro střídavou výchovu za každých okolností a jsou to lidé z řad feministek, které prosazují názor, že nejlepším rodičem je vždy pouze matka. Myslím si, že v naší společnosti chybí více nezájatých názorů, které by byly schopné se opravdu reálně zabývat pozitivy a negativy střídavé výchovy. Tyto názory dnes přináší pouze pár odborníků, především z řad psychologů.

6.1 Pohled Jeronýma Klimeše na střídavou výchovu

Klimeš je zastáncem názoru, že střídavá výchova může být dobrá, ale může být také mnohem horší než výchova jednoho rodiče. Je příznivcem střídavé výchovy pouze za předpokladu, že rodiče budou schopni zachovat výchovnou rodičovskou koalici. Výchovná rodičovská koalice zaručuje, že dítě bude po celou dobu vychováváno v jednotném výchovném stylu, který je kompromisem obou rodičů. Dítě naprosto přirozeně zkouší i v bezproblémových rodinách co jim který rodič dovolí. Pokud tedy dojde při střídavé výchově k situaci, že matka a otec mají naprosto odlišnou výchovu, ničí to charakter dítěte. Střídavá výchova je vhodná pouze pokud dojde ke konsensuálnímu rozchodu dohodou. Ve chvíli, kdy se střídavá výchova řeší prostřednictvím úřadů a soudů, je to známka, že nebude fungovat. Jeden z předpokladů pro střídavou výchovu je osobností zralost rodičů, kterou mohou prokázat právě dohodou o střídavé výchově. Pokud nejsou schopni nebo ochotni se společně na střídavé výchově dohodnout, nelze očekávat, že budou schopni udržet výchovnou koalici. Střídavá výchova se tedy nesmí nařizovat proti vůli jednoho z rodičů.

Řada odpůrců kritizuje střídavou výchovu zejména z důvodu, že se dítě stěhuje mezi dvěma domovy. Pan doktor Klimeš se s tímto názorem nepřimo ztotožňuje, tvrdí, že střídavá výchova by měla být postavena na tom, že dítě má jeden domov a střídají se rodiče. Rodiče tuto variantu příliš nepreferují, což Klimeš přikládá jejich egoismu. Rodiče vnutí dětem to, co jim samotným nevyhovuje. Dítě rozchodem ztrácí sociální jistoty a stěhováním mu rodiče berou i materiální.

Ať už se střídá dítě nebo rodiče je vždy nutné dodržovat předávání s překryvem. Překryv znamená, že rodiče jsou schopni při předávání dítěte si společně alespoň na půl hodiny sednout a probrat důležité záležitosti. Dítě by mělo vidět, že oba rodiče spolu komunikují a jsou schopni se dohodnout. Jiné kontaktní nebo dokonce bezkontaktní předávání považuje Klimeš za nevhodné a je důvodem pro zrušení střídavé výchovy.

Pan doktor Klimeš doporučuje dávat děti do střídavé výchovy pouze v jistých případech. Pokud si soud není jistý, zda bude lepší výchova matky nebo otce a svěří dítě do střídavé výchovy oběma, není to správné. V případech, kdy není jasné, zda dané opatření je nebo není ve prospěch dítěte, Klimeš doporučuje porovnat dopad tohoto opatření s jednostranným osiřením, tedy zda by nebylo pro dítě v daném případě lepší, kdyby jeden z rodičů umřel. Pokud by osiření mělo menší dopad, pak takové opatření není v zájmu dítěte (Klimes, 2009, rozhlas.cz, sancedetem.cz).

Dle mého názoru je přístup pana doktora Klimeše dobrý, avšak místy vymezuje velice striktní pravidla, která mohou vést k ještě nižšímu počtu dětí svěřených do střídavé výchovy. Také mě překvapila jeho metoda zjišťování, zda určité opatření odpovídá zájmu dítěte. Využívat k získání odpovědi myšlenku osiření dítěte se mi zdá velice nevhodné, přestože může být účinná.

6.2 Pohled Ilony Špaňhelové na střídavou výchovu

Paní doktorka Špaňhelová se svěřováním dětí do střídavé výchovy obecně souhlasí,

pokud jsou oba rodiče schopni dodržet základy ve vývoji a výchově dítěte. Oba rodiče mohou dítěti dál předávat otcovský i mateřský model, přičemž z otců se nestávají rodiče pouze na víkend a z žen unavené matky, které musí zvládat každodenní práci s dítětem.

Na důležitosti dohody obou rodičů vychovávat dítě ve střídavé péči se shoduje s doktorem Klimešem. Pokud by byla střídavá výchova nařízena i přes nesouhlas jednoho z rodičů, může docházet k vzájemným konfrontacím, které vnáší do života dítěte pochybnosti a nejistotu. Stejně tak se shoduje v nutnosti předávat si informace o dítěti, nemá ovšem natolik striktní názor, že je třeba trávit společný čas, pro komunikaci rodičům dle doktorky Špaňhelové stačí například e-mail.

K otázce stěhování se dítěte z jednoho domova do druhého se paní doktorka staví tak, že pro vývoj dítěte je mnohem důležitější vytváření vzájemného vztahu s oběma rodiči než potřeba žít v jednom prostředí. Domov dítěti vytváří sami rodiče (Špaňhelová, 2005, sancedetem.cz).

Texty doktorky Špaňhelové jako jedné z mála odborníků působí dojmem, že vychovávat děti ve střídavé výchově je skutečně možné, což je pro rozvádějící se rodiče a budoucnost střídavé výchovy velice dobré.

PRAKTICKÁ ČÁST

Doposud má práce představuje souhrn teoretických poznatků, které tvoří oporu pro následující praktickou část. Praktická část je založena na vlastním výzkumu a skládá se ze dvou částí, metodologické a analytické.

7 METODOLOGIE

Dle Reichela (2009) navazuje metodologická část na část teoretickou a zaměřuje se na informaci o objektech zkoumání, na jejich základní charakteristiky, dosažitelnost a na způsob a zdůvodnění jejich výběru. Metodologie představuje způsob výzkumného přístupu, a to včetně konkrétních podob sběru dat, důvodů pro jejich volbu a hodnocení optimálního místa a času jejich realizace. Dále zde mohou být i etické aspekty aplikace zvoleného výzkumného postupu.

V metodologické části vymezuji cíl práce a výzkumnou otázku. Dále se zabývám volbou a odůvodněním zvolené metodologie, návrhem konceptualizace, popisem nástroje sběru dat, cílové populace, vlastního zkoumání včetně místního a časového rámce a vysvětlením konstrukce vzorku. Součástí metodologie je i etika výzkumu. Obsahem analytické části je analýza získaných dat a interpretace výsledků výzkumu.

7.1 Cíl práce a výzkumná otázka

Poznávacím cílem mé práce je *Charakterizovat institut střídavé výchovy v České republice*. V rámci výzkumu jsem se chtěla zaměřit především na vnímání střídavé výchovy rodiči, kteří ji aplikují. Z tohoto důvodu jsem si stanovila následující

výzkumnou otázku: *Jak vnímají institut střídavé výchovy rodiče a co ovlivnilo jejich rozhodnutí k této volbě?*

7.2 Volba metodologie

Pro zodpovězení výzkumné otázky jsem si zvolila kvalitativní metodu výzkumu. Podle Strausse a Corbinové (in Švaříček, 2007: 13) se metody kvalitativního přístupu „...užívají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme. Mohou být také použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme.“ Ve své práci jsem se zaměřila na názory rodičů na střídavou výchovu. Myslím si, že zvolenou kvalitativní metodou mohu získat, dle výrazu Strausse a Corbinové, nové a neotřelé názory na oblast, která má u nás dodnes poměrně málo poznatků.

Možností, jak definovat kvalitativní výzkum je mnoho. „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založen na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách“ (Creswell in Hendl, 2005: 50). Dle Dismana (2002: 285) může znít typická definice například takto: „Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem je tu odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím.“ Jeho posláním je „porozumění lidem v sociálních situacích“ (Disman, 2002: 289).

Kvalitativní výzkum jsem si zvolila z několika důvodů, které jsou dány mým záměrem sledovat střídavou výchovu z pohledu rodičů. Disman (2002) ve svém porovnávání kvalitativního a kvantitativního výzkumu uvádí, že jeden z rozdílů mezi těmito dvěma přístupy je v redukci informací. V kvalitativním výzkumu jde o získání mnoha informací o malém počtu jedinců. Střídavá výchova se v naší zemi dostává do centra pozornosti teprve posledních pár let. Přestože procento jejího uplatnění stále stoupá,

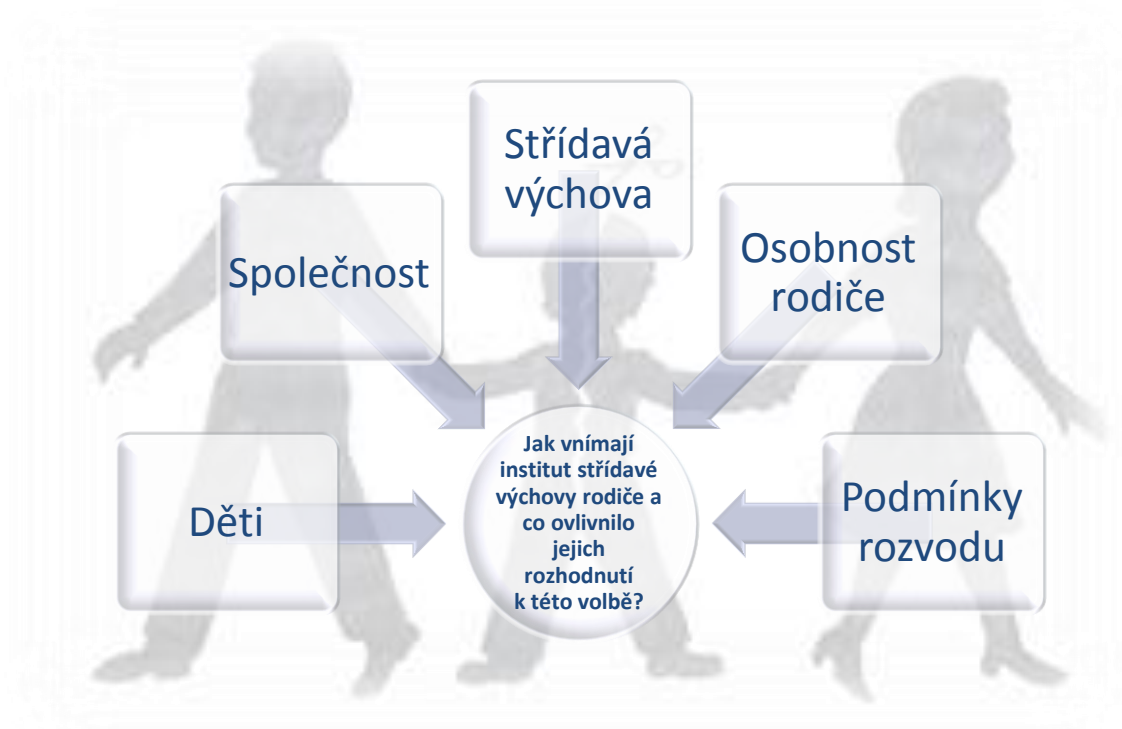
počet dětí s tímto typem porozvodové péče je poměrně nízký. Sehnat tedy větší množství rodičů s dětmi ve střídavé výchově pro realizaci kvantitativní metody výzkumu by bylo velice obtížné. Dalším důvodem výběru kvalitativního výzkumu je snaha získat podrobné informace o tom, jak je střídavá výchova vnímána. Při využití kvalitativního výzkumu mohou být s rodiči v osobním kontaktu, mohou pozorovat jejich jednání, reakce a odpovědi, kterým je možné přizpůsobovat další otázky. Zvolený kvalitativní výzkum by mi měl umožnit zodpovězení stanovené výzkumné otázky.

7.3 Konceptualizace

Konceptuální rámec výzkumu představuje soubor konceptů, předpokladů, očekávání a teorií, které jsou součástí vstupu do výzkumného šetření. Konceptuální rámec obsahuje formulování výzkumného problému, definování klíčových konceptů a nastínění teoretického kontextu (Šedřová, 2007). „Konceptuální rámec je teorie předmětu, který chceme zkoumat. Při jeho určování zohledňujeme vlastní zkušenosti, výsledky dosavadního výzkumu a často také již existující teorie“ (Hendl, 2005: 145).

Pomocí konceptualizace jsem vymezila jednotlivé faktory, které mohou mít vliv na názory konverzačních partnerů a jejich přístup k tématu. Tyto faktory jsem rozčlenila do okruhů, které mi budou podkladem pro sestavení rozhovoru a následnou analýzu.

7.3.1 Popis konceptuální struktury a její grafické znázornění

Střídavá výchova

- fungování
- doba fungování
- zkušenosti

Prvním okruhem konceptualizace a tedy první oblast mého zkoumání je střídavá výchova. Vnímání střídavé výchovy může ovlivnit především to, jak funguje, jak dlouho a jaké jsou dosavadní získané zkušenosti rodičů.

Podmínky rozvodu

- motiv rozpadu partnerství/manželství
- typ rozvodu
- průběh rozvodu

- délka partnerství/manželství
- vztah k bývalému partnerovi/manželovi

Podmínky rozvodu mohou vypovídat o dalším fungování rodičovského vztahu a jsou tedy v úzkém vztahu s otázkou, zda budou rodiče volit střídavou výchovu. K ovlivňujícím faktorům může patřit motiv rozpadu manželství, jaký typ rozvodu rodiče zvolili a jeho průběh, jak dlouho byli v partnerském nebo manželském vztahu a jaký mají vztah ke svému bývalému partnerovi.

Osobnost rodiče

- pohlaví
- charakter
- vztah k dítěti
- rodinná situace
- věk
- vzdělání
- finanční a materiální zabezpečení
- bydlení

Osobnost rodiče představuje další důležitý okruh, který zahrnuje řadu dílčích aspektů, které mohou mít vliv na vnímání střídavé výchova a rozhodování se o ní. Prvním aspektem je pohlaví rodiče. Warshak (1992) dává vliv pohlaví do souvislosti s rolí ženy jako matky, zaběhnutým kultem mateřství a s tím souvisejícím očekáváním společnosti, že o dítě má pečovat matka. Další faktory, které mohou mít vliv, jsou charakter, vztah k dítěti, věk, vzdělání, finanční a materiální zabezpečení, bydlení. Velmi zajímavý vliv může mít rodinná situace rodiče, se kterou se setkal v dětství. Pokud rodič sám pochází z rozvedené rodiny a zažil tedy nějaký typ porozvodové péče, může ho to v současnosti ovlivňovat.

Děti

- věk
- vztah k rodičům
- názor na střídavou výchovu

Střídavá výchova se týká především samotných dětí, takže je nelze v konceptuálním schématu opomenout. Na volbu střídavé výchovy by mohl mít vliv věk dítěte. Klimeš (2009) tvrdí, že vhodnost střídavé výchovy roste s věkem dítěte. Do tří let věku dítěte je střídavá výchova spíše ke škodě. Mezi další ovlivňující faktory mohou patřit vzájemné vztahy mezi rodiči a dětmi, a to, zda se děti ke střídavé výchově vyjadřovaly.

Společnost

- názory sociálního okolí
- názory společnosti
- názory odborníků
- média

Velký vliv na vnímání a rozhodování rodičů může mít především jejich nejbližší sociální okolí. Warshak (1992) opět spojuje názory okolí s tím, že péče o dítě se tradičně považuje za ženskou záležitost. Pro matku jsou důležité reakce nejbližšího okolí. Pokud příbuzní a přátelé respektují její rozhodnutí, situace je pro ni snazší. Pokud se ovšem setkává s výtkami, že opustila své děti, vzbuzuje to napětí a pocit, že se nerozhodla správně. Další faktory, které mohou mít vliv, představují názory odborníků, a to zejména sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který je při rozvodovém řízení v pozici kolizního opatrovníka. Postoj kolizního opatrovníka mohl ovlivnit rodiče při rozhodování se o střídavé výchově. Důležitou roli při rozhodování mohou hrát i média, která většinou bohužel zprostředkovávají především negativní pohled na střídavou výchovu.

7.4 Metoda sběru dat

Metody sběru dat lze popsat jako specifické postupy poznávání určitých jevů, které slouží k rozkrytí a reprezentování toho, jak lidé interpretují a vytvářejí sociální realitu (Švaříček, Šed'ová, 2007). Podle Hendla (2005) se má volba metody pro sběr dat řídit problémem, který zkoumáme. Přičemž výběr vychází z toho, jaký typ informace požadujeme a od koho a za jakých okolností ji budeme získávat.

Mezi nejběžnější metody sběru informací v kvalitativním výzkumu patří dle Dismana (2002) zúčastněné pozorování, nestandardizovaný rozhovor a analýza osobních dokumentů. Švaříček (2007) doplňuje, že nejčastěji používanou metodou je rozhovor. Pro svůj výzkum jsem volila metodu polostrukturovaného rozhovoru. „Cílem hloubkového a polostrukturovaného rozhovoru je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu...“ (Švaříček, 2007: 13). Miovský (2006) považuje polostrukturovaný rozhovor za nejrozšířenější podobu rozhovoru. Pro jeho realizaci si musíme připravit schéma, které specifikuje okruhy otázek, na které se budeme ptát.

Sběr dat pomocí polostrukturovaného rozhovoru jsem si vybrala pro jeho nespočet výhod. Tato metoda mi umožňuje dle potřeby přizpůsobovat rozhovor situaci. Mohu měnit pořadí a formulaci otázek nebo je také doplňovat. V případě potřeby se mohu ujistit, že konverzační partner porozuměl otázce a já jeho odpovědi. Polosturkturovaný rozhovor dává tazateli i konverzačnímu partnerovi pocit volnosti a přirozenosti, zároveň pomáhá držet se tématu. Jednou z dalších výhod tohoto rozhovoru je usnadnění následné analýzy, která se může opírat o okruhy témat ve schématu. Za nevýhody rozhovoru lze považovat možné zkreslení odpovědí vyvolané přítomností výzkumníka (Hendl, 2005).

7.5 Popis cílové populace

Střídavou výchovou se zabývá řada odborníků, jejichž názory mohou ovlivnit její další

vývoj v naší zemi. Přesto si myslím, že je velice užitečné zkoumat názory samotných rodičů, kteří mají děti ve střídavé výchově. Jejich názory mohou přinést skutečný pohled na střídavou výchovu, takovou jakou ji realizují každý den. Pro svoji práci jsem si tedy vybrala jako konverzační partnery rodiče s dětmi ve střídavé výchově.

7.6 Popis výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek jsem vybírala metodou záměrného (účelového) výběru, který popisuji v následující kapitole. Za pomoci sdružení, které se věnuje střídavé výchově, jsem prostřednictvím e-mailu oslovila rodiče, kteří mají dítě svěřené do střídavé výchovy. Vzhledem k náročnosti zajistit z cílové populace výzkumný vzorek, nebylo možné provést sběr dat u obou rodičů. Konverzačním partnerem mi byl vždy jeden z rodičů, a to matka nebo otec.

7.7 Výběr výzkumného vzorku

Cílem výběru vzorku v kvalitativním výzkumu je reprezentace určitého problému. Vzorek vytváříme záměrně s ohledem na náš problém (Šed'ová, 2007).

Pro výběr mého výzkumného vzorku jsem zvolila záměrný (účelový) výběr. Miovský (2006) považuje tuto metodu výběru při realizaci kvalitativního výzkumu za nejrozšířenější. „...za záměrný (někdy také účelový) výběr výzkumného vzorku označujeme takový postup, kdy cíleně vyhledáváme účastníky podle jejich určitých vlastností“ (Miovský, 2006: 135). Kritériem výběru je právě nějaká vlastnost, její projev nebo stav. Mé kritérium představovalo rodiče, kterému bylo dítě rozsudkem soudu svěřeno do střídavé výchovy. Záměrný (účelový) výběr má několik variant, já jsem zvolila záměrný výběr přes instituce. Při této metodě využíváme určitých služeb a činností nějaké organizace zabývající se cílovou skupinou, kterou jsme si zvolili pro svůj výzkum (Miovský, 2006). Tato metoda výběru se mi po dlouhé úvaze

a ověřování možností jevila i přes svá negativa jako vhodná. Miovský (2006) upozorňuje, že lidé z organizací představují pouze určitou část spektra osob z dané cílové populace. Vzhledem k typu organizace, kterou jsem pro svůj výběr zvolila, si myslím, že tato skutečnost může můj výběr a následný výsledek výzkumu bohužel částečně zkreslit.

7.8 Etika výzkumu

Etika hraje v každém výzkumu velice důležitou roli. Podle Švaříčka (2007) mezi základní principy etiky patří důvěrnost, poučený souhlas a zpřístupnění práce účastníkům výzkumu.

Ve svém výzkumu jsem dbala na dodržování všech etických principů. Před každým rozhovorem jsem konverzační partnery seznámila se zaměřením mé práce a cílem výzkumu. Vysvětlila jsem, pro jaké účely bude výzkum zpracován. Konverzační partnery jsem informovala o anonymitě sdělených informací a dále jsem je upozornila na možnost neodpovídat na některé z otázek, případně rozhovor kdykoli ukončit. Konverzační partnery jsem seznámila s průběhem rozhovoru a následně se zeptala, zda souhlasí s uskutečněním rozhovoru. Zeptala jsem se také, zda souhlasí se zvukovým záznamem rozhovoru. Dva z konverzačních partnerů nahrávání odmítli, rozhovory byly tedy zaznamenány písemně. Dále byl jeden z konverzačních partnerů požádán o písemné odpovědi na předložené otázky. Konverzační partner je neslyšící a má zhoršené vyjadřování. Přestože byl s tímto konverzačním partnerem uskutečněn rozhovor, ve kterém jsme se byli schopni dorozumět, pro jeho přesnou interpretaci v následném zpracování výzkumu jsem ho požádala o písemné odpovědi.

Většina konverzačních partnerů vyjádřila přání vidět moji dokončenou práci. V souvislosti s příslibem zpřístupnění mé práce jsem začala vnímat obavy z případné nespokojenosti účastníků výzkumu s mým zpracováním získaných dat. Je velice důležité dbát na to, aby tyto obavy nevedly ke zkreslení výsledků výzkumu.

7.9 Místní a časový rámec výzkumu

Rozhovory jsem realizovala na přelomu měsíců března a dubna roku 2012. Konverzační partneři pocházeli z několika různých měst České republiky. Vždy jsem se snažila přizpůsobit možnostem konverzačních partnerů, takže realizace rozhovorů byla spojena s překonáváním větších vzdáleností. V daných městech jsem se neorientovala, nechala jsem tedy vždy výběr vhodného prostředí na konverzačním partnerovi. Čtyři rozhovory byly uskutečněny v domácnosti konverzačních partnerů, tři v kavárenském prostředí a jeden v kanceláři konverzačního partnera. Délka rozhovorů se odvíjela od možností a výřečnosti konverzačních partnerů.

7.10 Charakteristika konverzačních partnerů

Z důvodu větší přehlednosti vymezím v této podkapitole některé údaje o konverzačních partnerech, které mi sdělili v průběhu rozhovoru. Konverzačními partnery mi byli, jak jsem již uvedla, rodiče s dětmi ve střídavé výchově. Pro zachování anonymity konverzačních partnerů nejsou uvedena jména ani jiné identifikační údaje, ze kterých by byla patrná jejich totožnost.

	Pohlaví	Věk	Věk dítěte ve střídané výchově	Doba fungování střídané výchovy
Konverzační partner 1	žena	40 let	13 a 16 let	7 let
Konverzační partner 2	žena	28 let	4 a 6 let	2 roky
Konverzační partner 3	muž	33 let	7 let	8 měsíců
Konverzační partner 4	žena	34 let	10 a 14 let	6 let
Konverzační partner 5	žena	47 let	13 let	9 let
Konverzační partner 6	muž	36 let	5 let	9 měsíců
Konverzační partner 7	žena	26 let	4 roky	3 roky
Konverzační partner 8	žena	31 let	7 a 11 let	1,5 roku

8 ANALÝZA A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

V této kapitole se budu zabývat analýzou získaných dat a interpretací výsledků výzkumu. Hendl (2005: 223) uvádí, že: „Kvalitativní analýza je uměním zpracovat data smysluplným a užitečným způsobem a nalézt odpověď na položenou výzkumnou otázku“. Dále dodává, že data se analyzují a interpretují metodou indukce. Výzkumník sestavuje obraz, který vychází z průběhu sběru a poznávání jeho částí. Prostřednictvím podrobného popisu toho, co pozoroval a zaznamenal, se snaží hledat významy a pochopit aktuální dění (Hendl, 2005).

V rámci analýzy se budu snažit v získaných datech hledat společné rysy, uvádět je do širších souvislostí a propojovat s teoretickým podkladem. Jak jsem uvedla již dříve, podkladem pro zpracování analytické části mi budou okruhy konceptuálního rámce. Vycházím tedy ze čtyř okruhů, a to střídavá výchova, děti, osobnost rodiče, podmínky rozvodu a společnost.

8.1 Střídavá výchova

Tento okruh mi měl vytvořit celkový obrázek o střídavé výchově v rodinách konverzačních partnerů. Doba, kdy byla rodičům nařízena střídavá výchova jejich dětí, se pohybovala v rozmezí od osmi měsíců do devíti let. Rodiče ovšem střídavou výchovu často praktikovali mnohem dříve před vydáním rozsudku. Konverzační partner 6 uvedl, že: „ ... *Od rozsudku je to teďka no kolik... tři čtvrtě roku s tím, že už jsme se předtím dva roky střídali. Byl to režim, který se hodně tý střídavý péči blížil. Já jsem měl kluka vždycky od úterý do neděle a maminka měla ten zbytek, což bylo 60 a 40 %. Takže tenhle režim toho už jako poměrně výrazného střídání běžel už od roku 2009, až do toho rozsudku, to znamená dva roky asi, no.* “

Motivů, které vedly rodiče ke střídavé výchově, bylo několik a úzce souvisely s tím, kdo byl strůjce myšlenky této porozvodové péče a průběhem rozvodu. Pokud s touto myšlenkou přišel muž, důvody se týkaly touhy podílet se na výchově svého dítěte. Konverzační partner 3 vyjádřil své důvody pro střídavou výchovu následovně: *„Byla to prioritní touha vychovávat své dítě. To znamená prožívat s ním i ty běžný starosti tý každodenní péče, to znamená vypravit to dítě do školy, těšit se, až přijde ze školy, dělat s ním domácí úkoly, dělat s ním hygienu a ty úplně obyčejný věci, který jsou součástí všedního dne, který bych kompletně zahrnul do pojmu vychovávat svoje dítě.“* Pokud s touto myšlenkou přišla žena, nebo se jednalo o společné rozhodnutí, opět konverzační partneři uvedli, že nechtěli, aby se z výchovy dětí vytratila role otce. Konverzační partner 4: *„ ... Chtěla jsem, aby těm dětem s tatínkem zůstal takovej ten vztah opravdu osobní, aby nebyly jenom tou návštěvou jednou za čtrnáct dní v neděli odpoledne, protože když takhle ty děti přijdou k tomu tátovi jenom občas, tak jsou tam opravdu jenom jako návštěva a nemají ten blízký vztah, a to jsem nechtěla.“* Konverzační partneři se shodli, že styk otce s dítětem jednou za čtrnáct dní o víkendu je naprosto nevyhovující a slouží spíše k rozmazlování než vychovávání. Konverzační partner 3: *„Jednou za čtrnáct dní to dítě nevychováte, vodíte ho po výletech a venčíte ho jako psa v podstatě.“* Žádný z konverzačních partnerů neuvažoval o tom, že by dítě mohlo být svěřeno do péče otci a tím by se občasný styk a malé výchovné působení týkalo matky. Konverzační partneři tímto potvrdili myšlenku o stereotypním očekávání společnosti, že o dítě má pečovat matka (Warshak, 1992). Rodiče vycházeli pouze z možností, že dítě bude ve výhradní péči matky nebo ve střídavé výchově. Tuto myšlenku potvrzují i konverzační partneři 7 a 8, kteří uvádějí, že za výhodu střídavé výchovy považují volný čas, který mají v době, kdy o děti pečuje otec. Naopak konverzační partner 6 si myslí, že: *„Člověk se musí vzdát, obětovat nějaký koníčky, nějaký pohodlí. Tříletý dítě to je, utíráte zadek, nebo nějak ho opečováváte, takže to není tak, že by člověk šel po práci na pivo s kamarádama. Ale prostě stará se ... “*

Předpokladů pro svěřeni dítěte do střídavé výchovy, které uvádí Závodská (2002) je několik. U konverzačních partnerů mě zajímala především schopnost rodičů vzájemně

komunikovat a spolupracovat a možnost zachovat dítěti jeho sociální okolí, tedy stejné přátele a stejnou školu. Vzdálenost, kterou musí dítě při střídání překonávat, považují rodiče za důležitou, popřípadě ji vnímají jako výhodu. Konverzační partner 5 vidí v malé vzdálenosti mezi rodiči pro dceru výhodu: *„Dcera je prakticky každé týden u jednoho z nás s tím, že blízká vzdálenost mezi námi jí umožňuje navštěvovat každého z nás, jak se dceři zlíbí. Nemáme s tím problém.“* Na důležitosti zachování stejné školy nebo školky se rodiče shodli, přestože syn konverzačního partnera 6 navštěvuje dvě školky. Tuto situaci vysvětluje s tím, že naše zákony bohužel umožňují přihlásit dítě do školky se souhlasem pouze jednoho z rodičů. Matka syna přihlásila do nové školky, takže syn v současnosti navštěvuje obě. Ke komunikaci a spolupráci mezi rodiči se konverzační partneři staví s nadhledem. Ti, kteří mají s bývalými partnery velice dobré vztahy, považují komunikaci a spolupráci za samozřejmou. Konverzační partner 2 popisuje vztah k bývalému manželovi: *„S bývalým manželem jsme opravdu dobří kamarádi, máme vzájemný respekt.“* Myslí si, že tato situace může být způsobena tím, že bývalý manžel si prozatím nenašel novou partnerku, která by mohla jejich vztah zkomplikovat. Se schopností rodičů spolu velice dobře spolupracovat často souvisí samotný průběh střídání. Konverzační partner 4 se s dětmi vidá velice často i během doby, kdy jsou děti u bývalého manžela, tedy každý víkend: *„ ... Já třeba v sobotu nebo v neděli dopoledne jdu za nimi k tomu bývalému manželovi, uvařím jim, připravím jim věci a tak dále. I takovým způsobem to funguje jako Vánoce, narozeniny, to všechno slavíme dohromady ... “* Konverzační partner 2 nevidí problém v tom, aby děti byly tam, kde chtějí být. Pokud chtějí jet za tatínkem, jedou za tatínkem, pokud chtějí za maminkou, jedou za maminkou. Naopak konverzační partneři, kteří mají s bývalými partnery neutrální nebo dokonce špatný vztah nepovažují komunikaci pro fungování střídavé výchovy za důležitou. Konverzační partneři 1 a 6 si myslí, že kdyby si lidé rozuměli a byli schopni se dohodnout, tak by se nerozváděli. Konverzační partner 6: *„ ... Je to naivní představa, že střídavou péči dáme tehdy, pokud oba budou naprosto ve všem ve shodě. Je nutné připustit určitou míru neshody.“* Konverzační partner 3 má s bývalou manželkou velice špatný vztah: *„U nás je situace dlouhodobě v komunikaci v podstatě neudržitelná, špatná, bez komunikace. Když komunikace, tak která nikam nevede. Špatný. S komunikací všechno špatně.“* Přesto střídavou výchovu považuje

za funkční. U konverzačních partnerů 1, 6 a 7 se dá mluvit v souvislosti s praktikováním střídavé výchovy o postupném zlepšování komunikace a spolupráce mezi rodiči. Konverzační partner 1: „ ... *Jako... myslím si o něm, o bývalým manželovi pořád to stejný, proto jsme se rozvedli, že jo... Ale už jako musím se povznést na ty menší věci, protože si říkám, že je to k dobru těch dětí.* “

Se schopností rodičů vzájemně komunikovat souvisí i dohoda rodičů o zachování jednotného výchovného stylu. Klimeš (2009) uvádí, že pro střídavou výchovu je velice důležité vytvořit výchovnou rodičovskou koalici. Rodiče se musí být schopni v otázkách výchovy dohodnout a vzájemně se při výchově dítěte respektovat. Tedy není možné, aby jeden rodič dítěti něco zakázal a druhý rodič to nerespektoval. Klimeš (2009) v rozhovoru pro Český rozhlas uvádí, že děti i v běžné, úplné rodině přirozeně zkouší, co si mohou dovolit, co mohou od kterého rodiče získat. Konverzační partner 6 považuje komunikaci s druhým rodičem v tomto ohledu za velice důležitou: „*Dítě, zvláště chytré dítě, se v tom začne učit chodit a ví, co komu má říct.*“ Uvědomuje si, že děti ne vždy sdělí vše, tak jak to je a je tedy nutné, aby si rodiče fakta ověřovali.

Střídavou výchovu lze vymezit jako takovou péči, kdy se rodiče v pravidelných intervalech v péči o dítě střídají. Přestože zákon přesné intervaly nestanovuje, obecně platí, že čím je dítě mladší, tím kratší by měly intervaly být. V tomto jsou konverzační partneři ve shodě. Děti konverzačních partnerů 2 a 7 byly v době rozhodnutí o střídavé výchově nejmladší. Intervaly střídání jsou u nich velice časté. Oba konverzační partneři bydlí v blízkosti svých bývalých manželů a jejich děti udržují s oběma rodiči téměř každodenní styk. Pro konverzačního partnera 2 není problém střídat se v péči dle přání dětí, tedy pokud se jim stýská a chtějí být s druhým rodičem, tak se vystřídají. Konverzačnímu partnerovi 7 vyhovuje časté střídání v souvislosti s jeho zaměstnáním. Nezvyklý styl střídání funguje u dětí konverzačního partnera 4, kdy se o děti stará ve všední dny matka a každý víkend, tedy od pátku do neděle otec. Konverzační partner 4: „*Každý týden vlastně děti přímo ze školy už jdou k tatínkovi, protože on pracuje, on jezdí na montáže, takže každý týden pondělí až čtvrtek je někde mimo domov a v pátek už mívá volno, takže v pátek děti ze školy jdou rovnou k němu a vrací se zas v neděli*

večír.“ Ostatní konverzační partneři praktikují střídavou výchovu po týdnu. Konverzační partner 1: „*My ji máme po týdnu. Kluci vždycky v pondělí po škole už jdou buďto k tátovi nebo k mámě.*“ Konverzační partner 6 vidí jako problematické střídání syna během prázdnin, jelikož tuto dobu nemají soudně upravenou. S bývalou manželkou mají odlišné představy o způsobu, jakým bude syn trávit prázdniny. Domluva mezi rodiči je vždy velice obtížná. Konverzační partner 1 praktikuje střídavou výchovu během prázdnin také na základě dohody s bývalým manželem a s úsměvem uvádí: „ ... *No a prázdniny letní, prázdniny, to je strašně složitá tabulka excelová, kterou dávám vždycky dohromady, na tu jsem hrozně pyšná ...* “ Péči o děti během Vánoc a jiných svátků si rodiče střídají ob rok. Konverzační partneři 2 a 7 tráví svátky společně s bývalými manžely. Schopnost rodičů trávit svátky společně ukazují na skutečně dobré vzájemné vztahy. Myslím si ale, že jsou také důkazem velké obětavosti.

Konverzační partneři vnímají střídavou výchovu v souvislosti se spokojeností svých dětí za funkční. Shodují se, že jejich dosavadní zkušenosti se střídavou výchovou jsou dobré a pokud by se měli znovu rozhodovat o porozvodové péči, jejich volba by byla stejná. Konverzační partner 8: „*Znovu bych preferovala střídavou péči, děti by měly vědět, že patří ke svým rodičům a kdykoliv s nimi můžou být v kontaktu ...* “ Shodně také uvádí, že střídavou výchovu praktikují kvůli dětem, tedy že by ji nechtěli za každou cenu na úkor spokojenosti svých dětí. Konverzační partner 6: „ ... *Já bych nešel do střídavý péče, kdyby mi to dítě tady brečelo a volalo po mamince, abych viděl, že ho to ničí, že si stejská ...* “ Konverzační partner 2 se domnívá, že střídavá výchova může být náročná spíše pro rodiče než děti, protože nad vším příliš přemýšlejí. Děti střídání berou snáz: „ ... *hop k tatínkovi, hop k mamince ...* “ Vždy se těší na toho druhého rodiče a považují to za zcela přirozenou součást života.

8.2 Podmínky rozvodu

Z odpovědí konverzačních partnerů ženského pohlaví vyšlo najevo, že jejich rozvody

byly založeny na dohodě. Kontrast vycházel z odpovědí konverzačních partnerů 3 a 6, tedy mužů, kteří se shodli, že jejich rozvody byly velice konfliktní, zdlouhavé a bez možnosti jakékoli dohody. Konverzační partner 3 popisuje svůj rozvod následujícím způsobem: *„Katastrofa, totální katastrofa, pět let rozvod, pět let tahání, každý dva měsíce soudní stání ...“*

Klimeš (2009) je zastáncem názoru, že střídavou výchovu je možné aplikovat pouze v případech, kdy jsou rodiče schopni dosáhnout vzájemné dohody a není tedy nařízena proti vůli jednoho z nich. Platnost této zásady při rozhodování o střídavé výchově byla popřena nálezem Ústavního soudu, ze kterého vyplývá, že pouhý nesouhlas jednoho z rodičů nemůže být bez dalšího vysvětlení překážkou pro střídavou péči o dítě (Nález Ústavního soudu, 2010). Tento nálezh umožnil konverzačním partnerům i přes nesouhlas matek získat dítě do střídavé výchovy. Myslím si, že je velice důležité zdůraznit, že oba konverzační partneři označují střídavou výchovu jako fungující. Konverzační partner 6: *„Matka udělala všechno možný..., podala si návrh na svěření do své péče, po mně chtěla jedenáct tisíc výživného, napsala, že chce s dítětem utéct do zahraničí... Jako ta do poslední chvíle prostě hledala cesty a nechtěla jakkoli tu věc rozumně řešit a uchopit. ... Ta proti tomu byla do poslední chvíle, i do posledního stání u odvolacího soudu ...“* I přes toto velice komplikované rozhodování o porozvodové péči je z rozhovoru s konverzačním partnerem zřejmé, že vztahy mezi rodiči se zlepšily a jsou schopni spolu v současné době při výchově syna účelně komunikovat a spolupracovat. Konverzační partner 6: *„ ... já si myslím, že jako v devadesáti devíti procentech se dohodnem. Jako oběma nám o to dítě zejména jde ...“* Spolupráce a komunikace mezi konverzačním partnerem 3 a jeho bývalou manželkou je pořád velice špatná, přesto střídání funguje.

Střídavá výchova tedy, mimo případů konverzačních partnerů 3 a 6, vycházela ze vzájemné dohody obou rodičů. Na rozdíl od konverzačního partnera 1, kterého přivedl k myšlence střídavé výchovy bývalý manžel, konverzační partner 4 přišel s tímto návrhem sám. Konverzační partner se snažil jednat v zájmu dětí tak, aby byl zachován jejich vztah s otcem: *„ ... jsem chtěla, aby těm dětem zůstal s tatínkem takovej*

ten opravdu osobní vztah.“ Konverzačního partnera 1 přivedl ke střídavé výchově bývalý manžel: „Bejvalej manžel, já jsem o ní nevěděla prakticky nic. Ale on si ji víceméně prosadil. Já jsem ji nejdřív nechtěla, ale pak jsem s ní souhlasila, protože jsem si myslela, že to nevydrží, že to vydrží maximálně tři měsíce, a pak budu mít kluky u sebe, ale ono to fungovalo ... “

8.3 Osobnost rodiče

Konverzační partneři, se kterými jsem měla tu čest uskutečnit rozhovory popsali svoji osobnost naprosto odlišným způsobem. Přesto mají jedno společné, a to styl, kterým se rozhodli vychovávat svoje děti. Konverzační partner 1 se popsal jako člověk, který má rád lidi a rád jim pomáhá. Přestože zpočátku nebyl velikým příznivcem střídavé výchovy, dnes se aktivně snaží o její větší prosazení ve společnosti a zároveň prostřednictvím klubu poskytuje morální podporu rodičům, jejichž okolí střídavou výchovu nechápe nebo odmítá. Konverzační partneři 3 a 6 se při popisu svých osobností odkazovali na znalecké posudky, které byly vypracovány v souvislosti se soudním řízením o porozvodové péči. Konverzační partner 3 využil během zdlouhavého soudního jednání o porozvodové péči, které trvalo několik let, svého přesvědčení a vytrvalosti, začal studovat práva, která bude letos s úspěchem absolvovat. Motivem mu byla především touha získat syna do střídavé výchovy a možnost se za pomoci svých znalostí hájit. Přiznává, že posledních pět let obětoval veškerý čas studiu a snaze vybojovat svá otcovská práva. Konverzační partner 3: „ ... *Je tam ta úpornost toho, že jsem prostě pět let vydržel bojovat o tu střídavou péči tímhle tím způsobem a překonal spoustu překážek, který tam byly, a dobojoval jsem to do toho konce, protože většina lidí by to asi neudělala, což teda asi souvisí s nějakou tou osobností. Dělal jsem to jenom kvůli tomuhle, abych mohl vidět syna, což je samozřejmě zase ten paradox, protože je to základní lidský právo, který máte i ve všech mezinárodních lidskoprávních dokumentech obsažený a přitom je tak těžko vymahatelný.“ Konverzační partner 8 se řídí heslem: „*Přej a bude ti přáno“*, které lze ve vztahu ke střídavé výchově interpretovat jako*

očekávání, že když bude dětem dopřána přítomnost otce v jejich životě, střídavá výchova bude fungovat.

Klimeš (2009) uvádí, že subjektivní cena dětí narůstá, čím méně je člověk schopen pořídit si rodinu jinde. Dalo by se tedy říct, že mladší lidé v produktivním věku budou ochotnější se svého dítěte vzdát ve prospěch výhradní péče druhého rodiče. Konverzační partneři se v době rozhodování o střídavé výchově pohybovali ve věkovém rozmezí od třiatvaceti do osmatřiceti let a dá se tedy předpokládat, že by byli schopni založit si novou rodinu. Důkazem toho mohou být konverzační partneři 1, 2 a 6, kterým se poštěstilo, a mají se současnými partnery další potomky. I přes tyto skutečnosti se rozhodli, že se nevzdají svých rodičovských práv a možnosti podílet se na výchově svých dětí. Konverzační partneři 3 a 6 si toto své rozhodnutí museli náročným způsobem vybojovat. Vliv věku rodičů a tedy schopnosti založit si novou rodinu se při volbě střídavé výchovy u konverzačních partnerů nepotvrdil. Stejně tak se nepotvrdil vliv stupně vzdělání a jeho zaměření. Zde je možné podotknout, že u konverzačního partnera 3 se tento vliv projevil, ovšem v opačném směru, tedy že střídavá výchova měla vliv na rozvoj dalšího vzdělání a jeho zaměření.

V řadě zahraničních výzkumů se projevila souvislost mezi rodinnou situací v době dětství a volbou střídavé výchovy pro své děti v dospělosti. Dle výzkumů dospělí lidé, kteří vyrůstali v rozvedených rodinách, jednoznačně preferovali střídavou výchovu (Tyl, 2006). Míra vlivu prožitků spojených s rozvodem a tedy určitým typem porozvodové péče z dětství do dospělosti mě velice oslovila. Sama jsem v dětství prožila rozvod rodičů a zůstala ve výhradní péči matky. Odchodem otce jsem velice trpěla, jeho přítomnost v mém životě se vměstnala do dvou víkendů v měsíci. Přestože nemám děti a neznám tedy pocit mateřské lásky, jsem přesvědčena, že kdybych měla volit porozvodovou péči pro své děti, snažila bych se jim zajistit volbou střídavé výchovy zachování intenzivního vztahu s oběma rodiči. S rozvodem rodičů v dětství se setkali konverzační partneři 2 a 7. Konverzační partner 2 uvádí: „*Když jsem byla malá, tak se moji rodiče rozvedli a já jsem neviděla tátu. A to je na tom to nejhorší, je důležité vidat oba dva.*“ Konverzační partner 2 nevolil střídavou výchovu pouze s ohledem

na děti, ale také na bývalého manžela, aby mohl být i nadále součástí jejich života. Rodinná situace v dětství konverzačního partnera 7 byla velice podobná, děti po rozvodu zůstaly s matkou a otce nevidaly. Konverzační partner 2 si je vědom toho, jak prožíval vyrůstání bez přítomnosti otce a tyto prožitky dává do souvislosti s volbou střídavé výchovy pro své děti.

8.4 Děti

Z důvodu rodičovské lásky a snahy dát svému dítěti to nejlepší volili konverzační partneři střídavou výchovu. Myslím si ale, že i rodiče, kteří zvolili po rozvodu výhradní péči jednoho rodiče, své děti milují a je to tedy jen o přesvědčení rodičů, že jednají v nejlepší víře a v zájmu svých dětí. Konverzační partneři uvádějí, že mají velice dobré vztahy se svými dětmi. Děti konverzačních partnerů 1, 4 a 5 jsou v období puberty, přesto si díky přátelskému přístupu ze strany rodičů vzájemně rozumí. Konverzační partner 1 s úsměvem poukazuje na vytvořenou důvěru: „ ... *já nevím, jestli to tam mám říkat... starší zkusil trávu, že jo a řekl mi to úplně v klidu a dokonce mi ji nabídl, takže to myslím, že svědčí o jisté důvěře.*“

Warshak (1992) vymezuje pozitiva, která souvisí se vzdáním se výhradní péče o děti. Patří mezi ně méně stresu, méně finančních potíží, více možností v profesní oblasti, příjemnější a méně konfliktní vztahy s dětmi a bývalým partnerem a více volnosti pro společenské aktivity. Konverzační partneři 4 a 8 popisují, že jejich vztah k dětem prošel po rozvodu pozitivní změnou související s rozdělením péče mezi oba rodiče. Do doby rozhodnutí o střídavé výchově bylo vše náročnější a uspěchanější. Konverzační partner 4: „*Když jsem byla ještě s bývalým manželem, tak tam jsem opravdu, protože on byl věčně pryč, tak já jsem opravdu byla ta autorita, ta pečovatelka, prostě já jsem byla to všechno. A teď, tím, že vlastně mají mě, mají toho tátu a mají ještě mého přítele... už nejsem sama na celou tu zodpovědnost, na celou tu výchovu... ten vztah je takovej jakoby uvolněnější.*“ Z odpovědí konverzačního partnera 4 je zřejmé, že i vztahy mezi dětmi a otcem se v souvislosti s realizováním střídavé

výchovy zlepšily. Otec se dětem během víkendů, které spolu tráví, věnuje mnohem více než dříve.

Klimesš (2009) uvádí, že vhodnost střídavé výchovy pro děti roste s věkem dítěte. Dále dodává, že do tří let věku dítěte může mít střídavá výchova negativní přínos, a proto by se o ní nemělo vůbec uvažovat. Děti konverzačních partnerů byly v době rozhodování o střídavé výchově ve věkovém rozmezí od jednoho roku do devíti let. Konverzační partneři 2 a 7 považovali i u takto malých dětí střídavou výchovu za vhodný typ porozvodové péče. Konverzační partner 2 si myslí, že střídavá výchova je vhodnější spíše pro menší děti, protože se dokážou na tento styl výchovy lépe adaptovat. Konverzační partner 7 poukazuje na to, že dcera vzhledem ke svému nízkému věku nebyla schopna nikdy vnímat společné soužití rodičů, a proto je pro ni střídavá výchova přirozená. Konverzační partner 7: „*Od toho mala je k mamce, k taťkovi, k mamce, k taťkovi. To je vždycky těším se na taťku, když pak je u něj volá mi a těší se zas na mě ...*“ U obou konverzačních partnerů je třeba připomenout, že mají specifický styl střídání, který nemá přesně daný řád a intervaly. Vychází spíše z přání dětí vidět druhého rodiče a tedy velice častého kontaktu s oběma rodiči. Tímto chtěli konverzační partneři docílit podoby běžné výchovy. Naopak konverzační partner 6 se s názorem vhodnosti střídavé výchovy od tří let věku dítěte shoduje. Myslí si, že při volbě střídavé výchovy by se mělo vycházet i z věku dítěte, nízký věk by se neměl přehlížet.

S věkem dítěte samozřejmě úzce souvisí jeho schopnost vyjádřit se ke střídavé výchově. Vyslovený názor dítěte do rozhodování o střídavé výchově zahrnuli konverzační partneři 3, 5 a 8. Konverzační partneři 1 a 4 tuto záležitost s dětmi neprojednávali a ostatní děti se nebyly z důvodu nízkého věku schopny vyjádřit. Konverzační partner 1 spolu s bývalým manželem se dětí na názor neptali, pouze jim vysvětlili, jak bude střídavá výchova probíhat. Konverzační partner 1: „*... tak nějak jsme říkali, že chvíli u mámy, chvíli u táty a třeba ten mladší syn, ten je takovej, ten se ptal: A všude budou počítače, že jo... Takovej praktik.*“ Naopak vyjádření syna konverzačního partnera 3 vedlo k samotnému schválení střídavé výchovy.

Z pohledu konverzačních partnerů jejich děti snáší střídavou výchovu velice dobře. Konverzační partner 5 se pozastavil nad výrazem snášet: „*Nevidím důvod, proč používat výraz snáší... už to samo o sobě evokuje něco, co se musí překonávat. Dcera je ve střídavé péči 9 let a za tu dobu jsme ani já ani bývalý manžel nepozorovali známky něčeho, co by nás mělo znepokojovat.* Problém se střídáním rodičů se objevil pouze u syna konverzačního partnera 8, který střídavou výchovu snášel zpočátku dobře, později se ale začal stále častěji objevovat stesk po druhém rodiči. Po třech měsících se situace opět uklidnila a je tomu tak dodnes. Tato situace dle mého názoru vedla rodiče k tomu, aby se o nastavení střídavé výchovy v rodině více mluvilo. Konverzační partner 8: „*Pravidelně jednou nebo dvakrát měsíčně téma nařkneme a zjišťujeme situaci ...*“ Myslím si, že je velice dobře, že přestože praktikují střídavou výchovu již rok a půl, stále si ověřují, zda to takto dětem vyhovuje. Ostatní konverzační partneři o střídavé výchově s dětmi nemluví, protože si myslí, že to pro ně nepředstavuje problém. Je pochopitelné, že neustálé vyptávání se dětí, jestli jsou se střídavou výchovou spokojené, může stát v opozici snaze, aby střídavá výchova byla běžně přijímána. Na druhou stranu je možné tímto přístupem předcházet možným negativním dopadům střídavé výchovy.

8.5 Společnost

Konverzační partneři 1, 4, 6 a 8 mají podobnou zkušenost s negativním přístupem svého okolí. Shodně uvádějí, že se vždy našel někdo, kdo měl pro jejich rozhodnutí pochopení, ale takovýchto lidí bylo velice málo a v převaze tedy byly negativní ohlasy. Warshak (1992) popisuje důležitost reakcí, které přicházejí z nejbližšího sociálního okolí, a to především pro matku, která se rozhodne vzdát možnosti vychovávat dítě ve své výhradní péči. Okolí, které ji obviňuje z opuštění svých dětí, může v matce vyvolat veliké pochybnosti o jejím rozhodnutí. Konverzační partner 8 uvádí, že byl ze strany okolí označen za „*krkavčí matku*“ a ani dnes, po roce a půl fungující střídavé výchovy se názory okolí příliš nezměnily. Konverzační partner 2 si myslí, že společnost vidí ženu, která má dítě ve střídavé výchově jako špatnou matku, která pravidelně odkládá své dítě, aby si mohla užívat života. Konverzační partner 3: „*Tak samozřejmě*

je tady spousta předsudků a nesmyslů, tím, že ta společnost byla takhle nějakým způsobem nějakou dlouhou dobu směřována, takže tady je hromada nesmyslů a ty lidi samozřejmě moc tomu nerozumí. Spíš koukaj skrz prsty na ženskou, která má dítě ve střídavý péči, která to dopustila. Jakoby se ho vzdala, anebo jí ho sebrali, se tady jako tvrdí... má dítě ve střídavý péči, sebrali jí ho z péče, asi je špatná, asi se o něj blbě starala.“ Se zakořeněným stereotypním očekáváním společnosti, že děti patří k mámě, se setkává konverzační partner 1: „ ... zavrhli mě. Teda naši rodiče, teda máma, jako tak ta to nezkousla dodneška, protože si myslí, že děti patří k mámě.“ Konverzační partner 6 dává očekávání, že děti mají být u matky do souvislosti se stářím a uvádí, že jeho rodiče jsou starší generace, takže novoty typu střídavá výchova jim nepřipadají dobré. Konverzační partner 4 se setkal s varováním, aby děti bývalému manželovi nedával: „Nedávej mu ty děti, bude na ně mít vliv, předělá ti je jinak, vychová ti je jinak, než chceš...“ Tyto názory by se neměly konverzačního partnera příliš dotýkat, protože matka, která je o svém rozhodnutí pevně přesvědčena by měla být schopna kritice lépe odolávat (Warshak, 1992). Z našeho rozhovoru vyplynulo, že konverzační partner 4 střídavou výchovu považuje za skutečně nejlepší řešení a je o tom zcela přesvědčen. Navíc zde byla zažita podpora nejbližší rodiny.

Klimeš (2011) nedoporučuje střídavou výchovu za okolností, že je nutné ji řešit přes úřady a soudy, tedy rodiče se nejsou schopni sami dohodnout. Dlouhodobější spolupráce se sociálními pracovníky orgánu péče o dítě probíhala u konverzačních partnerů 3 a 6, jejichž řešení otázky porozvodové péče bylo velice obtížné. Ostatní konverzační partneři, kteří ukončili manželství dohodou, uvádí, že sociální pracovník ve výkonu kolizního opatrovníka jejich dětí neměl ke střídavé výchově žádné výhrady. Konverzační partner 1: „Přišla jednou, byla to teda strašně milá paní, podívat se jenom, kde kluci rostou, jako na prostředí, že jo a jinak nám k tomu neřekla vůbec nic.“ Žádný z konverzačních partnerů, kteří řešili rozvod dohodou, nevedl, že by sociální pracovník do jejich volby zasahoval. Negativní názor na sociálního pracovníka vyjádřil v souvislosti s dlouholetým sporem o dítě konverzační partner 3. Jeho názor potvrzuje konverzační partner 6, který se domnívá, že celý soudní a sociální systém je nakloněn k podpoře matek při rozhodování o porozvodové péči. Konverzační partner 6: „Úřady

těch soudkyň a sociálních pracovníků je jakoby silná averze vůči tý střídavý péči. Funguje tam něco jako ženská solidarita. Je to silně feminizovaná záležitost. Proti mně tam stojí osm ženskej a já je mám přesvědčovat, že jako já můžu bejt taky dobrej rodič... Bylo by samozřejmě dobrý, kdyby když už u nás kdejaká menšina má svý ombudsmany a terénní sociální pracovníky, tak by bylo dobrý, kdyby třeba i ti otcové byli trošku podpoření, když se jako chtěj a dovedou postarat, místo aby jim házeli klacky pod nohy.“

Povědomí konverzačních partnerů o názorech odborníků na střídavou výchovu je na velice dobré úrovni. Tuto skutečnost lze vysvětlit jejich častou participací na rozvoji a zlepšování podmínek pro střídavou výchovu.

Každý konverzační partner má svůj jasný názor na současné nastavení střídavé výchovy v České republice. I přes některé rozdílné názory se shodují, že přestože tendence uplatňování střídavé výchovy mají stoupající charakter, je stále velice málo praktikována. Konverzační partner 1: „... *myslím si, že by bylo lepší a taky se o to snažím, aby ty lidi měli víc informací, aby si nemysleli, že to je něco špatnýho, něco, co těm dětem neprospívá. Já si jako myslím opak, že jo... Takže si myslím, že česká společnost ještě potřebuje tak jednu generaci, aby k tomu dospěla.*“ Konverzační partner 3: „*Jde to nahoru... Já bych byl radši, kdyby to mělo dynamičtější nárůst, ale ta společnost je holt taková jaká je a myslím si, že to bude generační obměnou.*“ Konverzační partneři 1 a 3 se tedy shodují v očekávání, že pro skutečný rozmach střídavé výchovy je třeba čekat na příští generaci.

ZÁVĚR

V této absolventské práci s názvem „*Institut střídavé výchovy v České republice*“ jsem se věnovala, jak již z názvu vyplývá tématu střídavá výchova. Cílem mé práce bylo *Charakterizovat institut střídavé výchovy v České republice*. V teoretické části práce jsem se prostřednictvím souvisejících důležitých oblastí dostala k samotnému tématu střídavé výchovy, kterému jsem se následně detailně věnovala. Přestože na tento typ možné porozvodové péče je velice často nahlíženo jasně vyhraněným pozitivním nebo naopak negativním způsobem, vyhýbala jsem se preferování osobního názoru a snažila se toto téma představit spíše v obecnější rovině. Praktickou část jsem věnovala zpracování kvalitativního výzkumu, kterým jsem získala odpověď na stanovenou výzkumnou otázku: *Jak vnímají institut střídavé výchovy rodiče a co ovlivnilo jejich rozhodnutí k této volbě?* V praktické části jsem se tedy oprostila od obecného pohledu na střídavou výchovu a celý výzkum jsem směřovala přímo na rodiče, na jejich vnímání střídavé výchovy jako běžné součásti života.

V průběhu analýzy jsem se snažila získaná data propojovat s teoretickými poznatky, a to zejména poznatky Jeronýma Klimeše. Přestože se sám nepovažuje za odpůrce střídavé výchovy, konverzační partneři na něj takto nahlízejí. Na ověření, případně neověření názorů Klimeše v praxi, jsem chtěla potvrdit či vyvrátit názory, které směřují k ještě menšímu uplatňování střídavé výchovy jako vhodné porozvodové péče než je tomu v současnosti. Tímto postupem jsem se také snažila dosáhnout odpovědi na položenou výzkumnou otázku.

Z odpovědí konverzačních partnerů lze jednoznačně říct, že jejich volbu střídavé výchovy ovlivnilo především přesvědčení, že je to nejlepší možnost, jak své děti i po rozpadu manželství vychovávat. Střídavá výchova zajišťuje, aby se i nadále na výchově svých dětí podíleli oba rodiče, s čímž již v dnešní době nesympatizují pouze muži, kteří se cítí být v otázce výchovy svých dětí opomíjeni, ale dle výzkumu také ženy. V naší

společnosti bohužel stále přetrvává stereotypní očekávání, že dítě patří k matce a z tohoto pohledu potom společnost matku hodnotí, jako někoho, kdo se o dítě nedokáže sám dobře postarat. Všichni příznivci střídavé výchovy mohou být rádi, že z výsledků výzkumu není zřejmé, že by se na rozhodování rodičů o střídavé výchově podílel vliv společnosti. Tento vliv by vzhledem k již zmíněnému stereotypnímu očekávání společnosti mohl mít pro budoucnost střídavé výchovy fatální následky. V získaných datech se objevují názory, že změnu tohoto nastavení společnosti lze očekávat až s příchodem další generace.

Druhým důležitým faktorem při volbě střídavé výchovy byla schopnost rodičů dohodnout se. V této oblasti se konverzační partneři rozdělili na dvě skupiny, které popisovaly situace, jak u nich bylo dosaženo střídavé výchovy. Dvě popsané situace naprosto zřetelně zrcadlily dvě nejběžnější cesty k dosažení střídavé výchovy. Jednou z cest je vzájemná dohoda mezi rodiči, druhou cestu bohužel představuje odvaha a vytrvalost otce prát se za všech okolností za svá otcovská práva. Touto cestou dochází k dlouhotrvajícím sporům, které se podobají spíše válce než rozhodování se o tom, kdo bude vychovávat děti. Rodiče by si měli být schopni uvědomit, co je skutečným motivem jejich jednání, zdali je to láska k dítěti nebo nenávisť k bývalému partnerovi. Mezi mými konverzačními partnery byli pouze dva muži. Oba si museli pro získání střídavé výchovy projít tou horší cestou a stali se tak důkazem, že schopnost dohodnout se na střídavé výchově nemusí být nutně splnitelnou podmínkou. Otcové si po dlouhotrvajícím sporu vybojovali pro své syny střídavou výchovu, a přestože ani v jednom případě není komunikace mezi rodiči dodnes příliš dobrá, střídavá výchova u nich funguje.

Stanovená výzkumná otázka se neptala pouze na minulost rodiče, na to, co ho ovlivnilo při jeho rozhodování se o střídavé výchově. Ptá se také na vnímání střídavé výchovy, které vychází jak z minulosti, tak i současnosti. Ze získaných dat lze říct jediné, střídavá výchova je konverzačními partnery považována za nejvhodnější řešení porozvodové péče. Vnímají ji jako fungující součást života svého i svých dětí. Všichni konverzační

partneři se bez výhrad shodli, že pokud by měli opět volit porozvodovou péči, byla by to jednoznačně střídavá výchova. Tímto považuji výzkumnou otázku za zodpovězenou.

Myslím si, že se mi vypracováním této práce podařilo naplnit její cíl. Institut střídavé výchovy v naší zemi jsem popsala jak z obecného hlediska, tak se mi podařilo v rámci nastavení výzkumu seznámit se se zkušenostmi rodičů, kteří střídavou výchovu praktikují. Doufám, že jejich zkušenosti a celá tato práce bude sloužit k rozšíření pozitivního povědomí o střídavé výchově.

Přestože na střídavé výchově vidím pozitiva a cítím se být spíše jejím zastáncem, stále mám mnoho rozporuplných pocitů z případů, kdy se rodiče nejsou schopni sami dohodnout. Jsem velice ráda, že jsem se v rámci výzkumu setkala i s tímto případem, kdy rozhodnutí o střídavé výchově mělo velice komplikovaný průběh. Střídavou výchovu u rodičů, kteří jsou schopni se dohodnout, si umí představit řada z nás. V poslední době jsou však stále častější neshody mezi rodiči a složité porozvodové dohady o výchovu dětí.

Pro ty, kteří nevěří, že střídavá výchova může fungovat, necht' se inspirují...

KRITICKÁ REFLEXE

Tuto práci jsem se snažila vypracovat v souladu se stanovenými náležitostmi, přesto je vysoce pravděpodobné, že obsahuje určité nedostatky a chyby, které mohou být způsobeny chybějící zkušeností s vypracováním takto rozsáhlé práce.

Problematickou oblast vidím především v praktické části práce. Výzkum jsem se snažila udělat zajímavý vhodným výběrem konverzačních partnerů pro zvolené téma. Bohužel se mi výběr výzkumného vzorku nedařil a mojí poslední možností bylo oslovení sdružení, které se střídavou výchovou zabývá. Myslím si, že spolupráce s tímto sdružením při výběru výzkumného vzorku do jisté míry ovlivnila celý výzkum.

Přestože jsem si vědoma, že střídavá výchova je vždy individuální záležitostí a uvedené zkušenosti konverzačních partnerů nelze zobecňovat, věřím, že práce bude mít přínos a pomůže rozšířit nedostatečný počet zdrojů informací v této oblasti.

RESUMÉ

Pro moji absolventskou práci jsem si vybrala téma „ Střídavá výchova“. Můj poznávací cíl je charakterizovat institut střídavé výchovy v České republice. Zabývám se problematikou porozvodové péče. O toto téma se zajímám krátký čas, ale je velice zajímavé. V současnosti končí mnoho manželství rozvodem, a potom o dítě pečuje pouze jeden z rodičů. Toto téma jsem si vybrala, protože se o něm málo mluví.

Moje absolventská práce má dvě části, první je teoretická, druhá praktická. V teoretické části mluvím o následujících pojmech: rodina, rozvod, vliv rozvodu na dítě, porozvodová péče a střídavá výchova. V jedné z kapitol se více věnuji střídavé výchově v Německu.

V praktické části zpracovávám kvalitativní výzkum. Na začátku praktické části vysvětluji vybranou metodologii a dále se zabývám analýzou a interpretací získaných dat. Stanovila jsem si následující výzkumnou otázku: *Jak vnímají institut střídavé výchovy rodiče a co ovlivnilo jejich rozhodnutí k této volbě?* Odpovídat mi budou rodiče, se kterými povedu rozhovor.

Zjistila jsem, že rodiče jsou se střídavou výchovou spokojeni. Jejich děti jsou šťastné, že mají mámu a také tátu. Rodiče vnímají střídavou výchovu jako funkční model. Rodiče ovlivňuje přání dětí, aby byly vychovávány oběma rodiči. Toto přání se splnilo.

RESUMÉ

Für meine Abschlussarbeit habe ich das Thema „Betreuungs-Wechselmodell“ ausgewählt. Mein Erkenntnisziel ist, das Institut des Betreuungs-Wechselmodells in der Tschechischen Republik zu charakterisieren. Ich beschäftige mich mit der Problematik des Sorgerechts nach der Scheidung. Für dieses Thema interessiere ich mich kurze Zeit, aber es ist sehr interessant. In Gegenwart werden viele Ehen durch die Scheidung aufgehört und dann kümmert sich meistens nur ein Elternteil um die Kinder. Ich habe dieses Thema ausgewählt, weil es von ihm wenig gesprochen wird.

Meine Abschlussarbeit hat zwei Teile, der erste ist theoretisch, der zweite praktisch. Im theoretischen Teil spreche ich von folgenden Begriffen: Familie, Scheidung, Einfluss der Scheidung auf die Kinder, Sorgerecht nach der Scheidung und Betreuungs-Wechselmodell. In einem Kapitel widme ich mich mehr dem Betreuungs-Wechselmodell in Deutschland.

Im praktischen Teil verarbeite ich eine qualitative Forschung. Am Anfang des praktischen Teiles erkläre ich gewählte Methodologie und weiter beschäftige ich mich mit der Analyse und Interpretation erhaltener Informationen. Ich habe folgende Forschungsfrage festgelegt: Wie nehmen die Eltern das Betreuungs-Wechselmodell wahr und was hat ihre Entscheidung für diese Lösung beeinflusst? Ich habe die Antworten von acht Eltern bekommen, mit denen ich ein Gespräch geführt habe.

Ich habe festgestellt, dass die Eltern mit dem Betreuungs-Wechselmodell zufrieden sind. Ihre Kinder sind glücklich, dass sie die Mutter und auch den Vater haben. Die Eltern nehmen das Betreuungs-Wechselmodell wie ein funktionelles Modell wahr. Die Eltern beeinflusst der Wunsch der Kinder, dass sie von beiden Elternteilen erzogen werden. Dieser Wunsch wurde erfüllt.

SEZNAM LITERATURY

Knižní zdroje

- BAKALÁŘ, E., a kol. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2.
- DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vydání. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7.
- DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-124-8.
- DVOŘÁKOVÁ - ZÁVODSKÁ, J., a kol. *Manželství a rozvody: Praktický návod, jak problémy řešit a jak jim předcházet*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-86131-34-4.
- GARDNER, R. A. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: MPSV, 1996. ISBN 80-85529-22-X.
- GJURIČOVÁ, Š., KUBIČKA, J. *Rodinná terapie: Systemické a narativní přístupy*. Praha: Grada, 2003. ISBN 80-247-0415-3.
- HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-635-7.
- HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- KLIMEŠ, J. *Střídavá výchova a styk s dítětem po rozchodu*. Brno: Vzdělávací centrum Morava, 2009.
- MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů*. Praha: Maxdorf, 2000. ISBN 80-85912-29-5
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- MATOUŠEK, O., a kol. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

PLAŇAVA, I. *Jak se nerozvádět*. Praha: Grada, 1994. ISBN 80-7169-129-1.

REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.

ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3181-0.

ŠEĐOVÁ, K. *Proces kvalitativního výzkumu a jeho plánování*. In ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

ŠVAŘÍČEK, R. *Hlubkový rozhovor*. In ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

ŠVAŘÍČEK, R. *Kritéria kvality kvalitativního výzkumu*. In ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

ŠVAŘÍČEK, R. *Kvalitativní přístup a jeho teoretická a metodologická východiska*. In ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

WARSHAK, R. A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8.

Internetové zdroje

DUDOVÁ, T. *Společná a střídavá péče* (online). Cit. 20. 1. 2012. Dostupné na <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25066/Spolecna-a-stridava-pece.html>

HUMHAL, K. *Zkušenosti s prací na rozvodových posudcích z pohledu znalce psychologa* (online). 2011 (cit. 22. 1. 2012). Dostupné na <http://www.jedendomov.cz>

KLIMEŠ, J. *Káva o čtvrté* (online). 2009 (cit. 22. 1. 2012). Dostupné na <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/870646>

KLIMEŠ, J. *Střídavá výchova ve zkušenostech dětského psychologa a sociální pracovníce* (online). Cit. 22. 1. 2012. Dostupné na <http://www.youtube.com/user/SanceDetem>

MOTEJL, O. a kol. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: Rodina a dítě* (online). 2007 (cit. 21. 1. 2012). Dostupné na http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Rodina_a_dite.pdf

RUDOLPH, J. *Cochemský model: šance pro naše děti* (online). Cit. 22. 1. 2012. Dostupné na <http://www.iustin.cz/files/sembratcoch.pdf>

ŠPAŇHELOVÁ, I. *Střídavá výchova očima odborníků* (online). 2011 (cit. 22. 1. 2012). Dostupné na <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/rozvadime-se-je-pro-nas-stridava-vychova-ditete-idealnim-resenim-22.html>

TYL, J. *Střídavá péče je prokázaně pro děti lepší* (online). Cit. 24. 4. 2012. Dostupné na <http://www.iustin.cz/art.asp?art=284>

VODIČKA, J. *Střídavá výchova v Evropě* (online). Cit. 22. 1. 2012. Dostupné na <http://www.iustin.cz/art.asp?art=377>

Internetové stránky obecně prospěšné společnosti Children of Europe. Cit. 22. 1. 2012. Dostupné na <http://www.childrenofeurope.cz>

Internetové stránky občanského sdružení Jeden Domov. Cit. 22. 1. 2012. Dostupné na <http://www.jedendomov.cz>

Internetové stránky Střídavka. Cit. 24. 4. 2012. Dostupné na <http://www.stridavka.cz/ustavni-soud-nesouhlas-matky-se-stridavou-peci.html>

Internetové stránky Ministerstva spravedlnosti České republiky. Cit. 22. 4. 2012. Dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickyh-listu.html>

Časopisy

KAJUK, M. *Střídavá výchova je změnou k lepšímu*. *Psychologie dnes*, 2008, č. 3

RADIMSKÁ, R. *Společná a střídavá výchova – debata plná rozporů*. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2002, č. 4

ŠPAŇHELOVÁ, I. Střídavá péče o děti po rozvodu očima psychologa. *Právo a rodina*, 2005, č. 5

Zákon

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině v platném znění

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Schéma polostrukturovaného rozhovoru (str. 73)

SCHÉMA POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

Střídavá výchova

Jak dlouho máte dítě ve střídavé výchově?

- Co Vás přivedlo ke střídavé výchově?

Svěření dítěte do střídavé výchovy má dle odborníků, např. Klimeš (2009), své základní předpoklady, a to vzájemná spolupráce a komunikace mezi rodiči, podobný životní styl a ekonomická situace, blízkost bydliště obou rodičů.

Můžete mi prosím přiblížit, jaká byla u Vás situace v době rozhodování o střídavé výchově?

- Změnila se v průběhu tato situace?
- Jakým způsobem komunikujete, případně spolupracujete s Vaším bývalým partnerem/manželem?
- Jste zaměstnaný/á?
- Jaká je vzdálenost mezi bydlištěm Vaším a bývalého partnera/manžela?

Popište mi prosím, jak u Vás střídavá výchova probíhá?

- Jak funguje?
- Jaké jsou Vaše dosavadní zkušenosti?

Kdybyste se rozhodoval/a nyní znovu o porozvodové péči o dítě, jaké by bylo Vaše rozhodnutí?

- Proč?

Podmínky rozvodu

Jak byste popsal/a Váš rozvod?

- Jaký byl motiv rozpadu manželství a kdo byl jeho navrhovatel?
- Jaký měl průběh?

Jak dlouho trvalo Vaše manželství?

Jaký máte vztah k bývalému partnerovi/manželovi?

Osobnost rodiče

Jak byste se charakterizoval/a?

- Jaké jsou Vaše povahové rysy?
- Co byste řekl/a o svých hodnotách?

Jaká byla situace v rodině v době Vašeho dětství?

- Vyrůstal/a jste v úplné rodině?

Kolik je Vám let?

Jaké je Vaše vzdělání?

Děti

Kolik let je Vašemu dítěti?

Jak byste popsal/a vztah mezi Vámi a dítětem?

- Jaký byl vztah mezi vámi před rozvodem?

Bylo Vaše dítě schopno vyjádřit svůj názor na střídavou výchovu v době rozhodování o porozvodové péči?

- Jak jste zahrnuli jeho názor do rozhodování?

Dokážete mi popsat, jak snáší střídavou výchovu?

- Mění se postupem času nějakým způsobem jeho postoj ke střídavé výchově?
- Vyjadřuje se k ní?

Společnost

Jaké názory na střídavou výchovu má Vaše nejbližší okolí?

- Jaké názory měli Vaši blízcí v době rozvodu?

Jaký názor na volbu střídavé výchovy měl sociální pracovník, který dělal kolizního opatrovníka?

- Jakým způsobem ovlivnil Vaše rozhodování?

Co si myslíte o postavení střídavé výchovy v naší společnosti?

Znáte názory nějakého odborníka na střídavou výchovu?